

**CMENTARZYSKO Z WCZESNEGO OKRESU EPOKI BRĄZU:
SZCZECIN-PŁONIA (BUCHHOLZ, KREIS GREIFENHAGEN),
STANOWISKO 2**

**EARLY BRONZE AGE CEMETERY AT SZCZECIN-PŁONIA, SITE 2
(BUCHHOLZ, KREIS GREIFENHAGEN)**

Dorota Kozłowska

Muzeum Narodowe
ul. Staromłyńska 27, 70-561 Szczecin, Poland

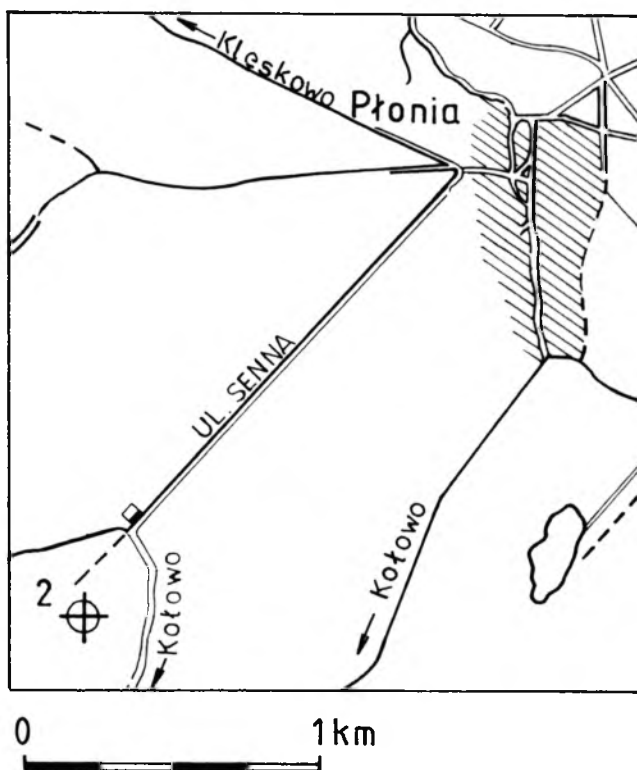
ABSTRACT. The article presents all available data from the early Bronze Age eponimic settlement at Szczecin-Płonia, site 2 (earlier Buchholz, Kreis Greifenhagen). Its first part comprises analysis of all empirical materials collected before 1945, while the second is a study of materials from the excavations in the years 1993–1996.

UWAGI WSTĘPNE

Stanowisko Szczecin-Płonia 2 znajduje się na obrzeżach Puszczy Bukowej, w sektorze lasu nr 141a¹, należącym obecnie do Nadleśnictwa Gryfino. Oddalone jest 350 m na południowy zachód od dawnej leśniczówki – dom przy końcu ulicy Sennej, kolonia Bukowo (ryc.1). Zajmuje dolną część łagodnego i jednocześnie rozległego stoku (ryc. 2), tuż po zachodniej stronie dość dużej nieckii wytopiskowej. Teren ten w sensie geomorfologicznym znajduje się w strefie Wzgórz Bukowych, utworzonych z wału moreny czołowej typu spiętrzonego. Wzgórza długości 14 km, szerokości 6 km, osiągające wysokość do 147 m n.p.m., rozłożone są na osi NW-SE między Równiną Odrzańsko-Zalewową a doliną rzeki Płoni. Rzeźba terenu jest tu niezwykle urozmaicona ze względu na liczne występowanie dolinek, rozcięć erozyjnych i zagłębień wytopiskowych. Masyw ten tworzą dwie generacje struktur, z których starsza – trzeciorzędowa – wypiętrzona została w czasie zlodowacenia środkowopolskiego, natomiast młodsza – w okresie zlodowacenia bałtyckiego². Obszar Wzgórz Bukowych jawi się interesująco również w kon-

¹ W literaturze podawany jest dawny sektor lasu nr 163.

² Karczewski 1968, s. 25.

Ryc. 1. Szczecin-Płonia, stan. 2. Lokalizacja stanowiska (rys. I. Sukiennicka)

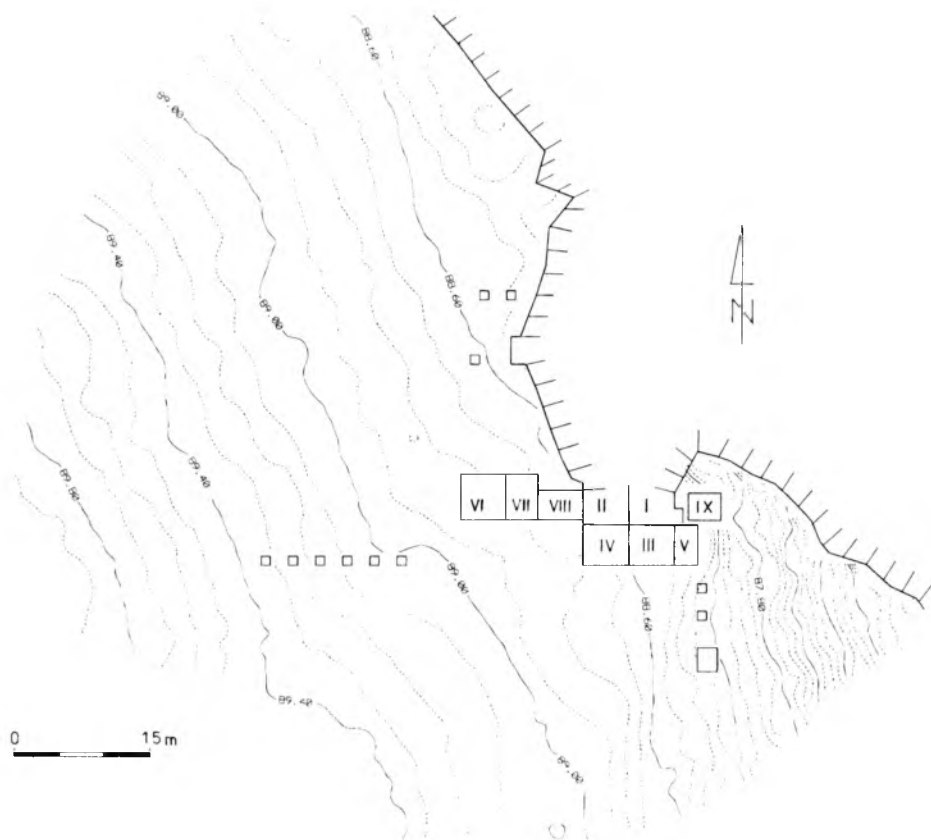
Abb. 1. Szczecin-Płonia, Fst. 2. Lage der Fundstelle (Zeichn. I. Sukiennicka)

tekście hydrograficznym. Poza wspomnianymi oczkami wytopiskowymi znajdują się tu liczne bezimienne ciekii wodne, spływające w różnych kierunkach. Także, z uwagi na łuskowatą budowę geologiczną, zachodzi w tym rejonie rzadko spotykane zjawisko wywierzyisk, polegające na powolnym wysięku wody na powierzchnię ziemi³.

Historia odkrycia płońskiego cmentarzyska sięga przełomu wieków. Dokonano go na terenie piasnicy eksploatowanej intensywnie w latach 1839–1907. W owym czasie zarejestrowano tu przypuszczalnie około 10 grobów⁴, wiążąc je chronologicznie z I okresem epoki brązu. Zarówno publikacje sprzed 1945 r., jak i późniejsze zawierają, niestety, skąpe informacje dotyczące kontekstu kulturowego przedmiotów z cmentarzyska. Taki stan rzeczy wynika z braku rzetelnej i kompletnej dokumentacji terenowej. Większość odkryć została bowiem dokonana na stanowisku przypadkowo, tzn. przy okazji pozyskiwania piasku. Wzmianki o formie i charakterze grobów zachowały się tylko w przypadku

³ Celiński 1962, s. 12; Siuchniński 1983, s. 47, 48.

⁴ Siuchniński 1969, s. 139; 1972, s.139.

Ryc. 2. Szczecin-Plonia, stan. 2. Plan warstwicowy z lokalizacją wykopów

Abb. 2. Szczecin-Plonia, Fst. 2. Höhenschichtenplan mit Lage der Grabungsfläche

dwóch obiektów (**grób I i II**) odkrytych w 1903 r. Według opartej na autopsji relacji A. Stubenraucha⁵ były to groby jamowe (jeden z obwarowaniem kamiennym), zawierające resztki stosu oraz rzekomo spalone kości ludzkie (?).

W związku z istniejącym obecnie, wysoce niezadowolającym, stanem badań nad początkami epoki brązu na Pomorzu Zachodnim⁶, zrodziła się myśl weryfikacji eponimicznego stanowiska 2 w Ploni. Prace archeologiczne podjęto tu głównie w nadziei istotnego uzupełnienia bazy źródłowej, mogącej dać w przyszłości podstawy do zainicjowania szerszych analiz kulturowo-osadniczych.

Cmentarzysko zostało poddane autopsji w 1983 r. w ramach Archeologicznego Zdjęcia Polski (AZP32–07:32). Kolejne badania, o charakterze sondażowym, zostały

⁵Stubenrauch 1904, s. In.

⁶Gediga 1971 s. 426; Machnik 1983, s. 201, 203; Kłosińska 1996, s. 74.

podjęte przez D. Kozłowską 10 lat później. Pierwszy sezon systematycznych badań wykopaliskowych nastąpił w 1994 r., natomiast kolejny odbył się dwa lata później. W wyniku przeprowadzonych prac stwierdzono, że na stanowisku 2 w Płoni, funkcjonującym dotychczas w świadomości badaczy wyłącznie jako nekropolia wczesnobrązowa⁷, znajduje się również osada z wczesnego neolitu, związana z KCWR.

Uwzględniając dwie przecinające się magistrale, poprowadzone wzdłuż osi N-S oraz E-W, wytyczono dziewięć kolejnych sondażu o wymiarach 1×1 m. Wykopy główne rozlokowano natomiast w pobliżu południowej krawędzi piasznicy (ryc. 3), czyli w strefie sondażu V, w którym natrafiono w 1993 r. na ślady osadnictwa pradziejowego. Wielkość wykopów wymuszała zasięg istniejącego drzewostanu, który także uniemożliwiał całkowitą eksplorację niektórych obiektów.

W toku prowadzonych prac zaobserwowano w obrębie stanowiska następujący układ nawarstwień naturalnych:

warstwa I – humus ze ściółką leśną miąższości 10–15 cm,

warstwa II – poziom wietrzeniowy (podglebie) w postaci żółtego piasku miąższości do 60 cm lub piasku brunatnego zglinionego miąższości 40–50 cm.

Calec:

a) żółty lub jasnożółty piasek zwałowy poprzecinany biegnącymi poziomo, falistymi żyłkami brunatnego iłu; zjawisko to, związane z przemieszczaniem się iłu koloidalnego w głąb skały macierzystej, opisuje S. Borowiec⁸ w opracowaniu gleb Puszczy Bukowej;

b) twór ilasty lub gliniasty (?) barwy brązowej z siwymi plamami oglejenia lub pseudooglejenia⁹.

Takie zróżnicowanie skały macierzystej spowodowało wytworzenie się w tym miejscu dwóch rodzajów gleb: gleby brunatnej kwaśnej – powstałej z piasków zwałowych luźnych lub słabo gliniastych, oraz gleby brunatnej kwaśnej – wytworzonej prawdopodobnie z trzeciorzędowego iłu septariowego¹⁰.

Stanowisko płońskie należy zasadniczo do typu uwarstwionych poziomo¹¹, gdyż obiekty są tu w większości ułożone horyzontalnie. Tylko w przypadku jam 4 i 4A oraz 3 i 14 uchwycono ślady ich wzajemnego przecięcia, a w przypadku obiektów 6–6A stwierdzono, iż zalegały jeden pod drugim. Zarysy jam rejestrowano w większości w obrębie II warstwy naturalnej i jednocześnie calca. W związku z tym w piaszczystych wypełniskach można było obserwować faliste pasma wspomnianego wyżej iłu koloidalnego.

Prezentowany artykuł stanowi wynik analizy wszystkich dostępnych źródeł pochodzących z cmentarzyska. W pierwszej części opracowania uwzględniono znaleziska

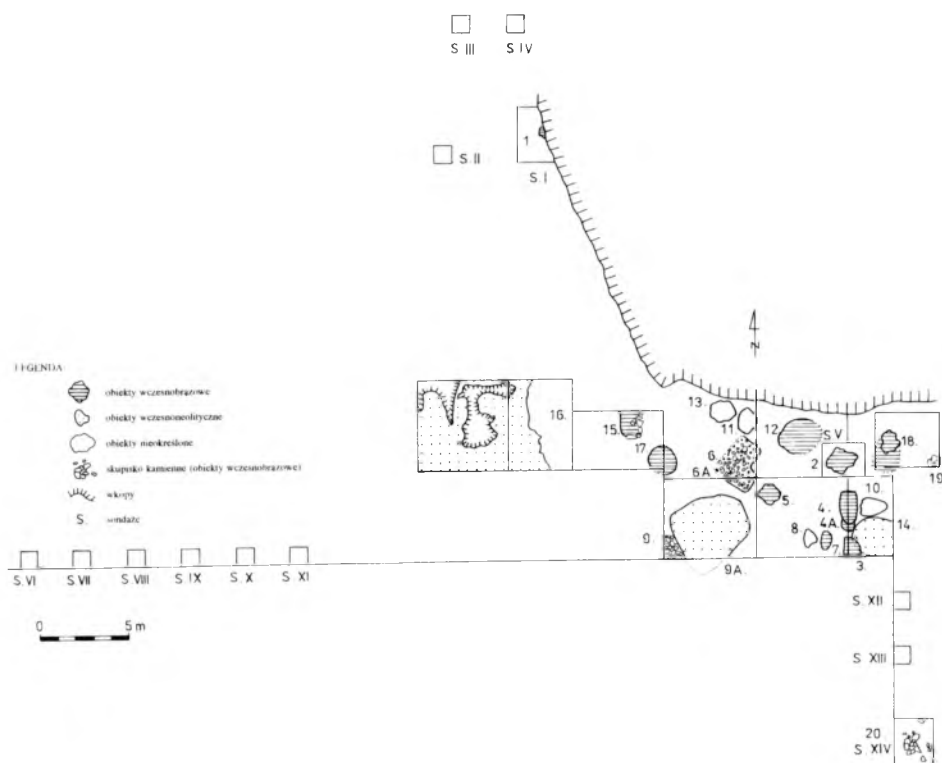
⁷Kersten 1958, s. 58–60; Siuchniński 1969, s. 138–140.

⁸Borowiec 1963, s.1.

⁹Borowiec 1963, s. 22.

¹⁰Borowiec 1963, mapa 2.

¹¹Urbańczyk 1986, s. 214.

Ryc. 3. Szczecin-Plonia, stan. 2. Plan zbiorczy obiektów (wg D. Kozłowskiej, rys. I. Sukiennicka)

Abb. 3. Szczecin-Plonia, Fst. 2. Gesamtbefundplan (Zeichn. I. Sukiennicka nach Vorlage von D. Kozłowska)

zarejestrowane przed 1945 r., natomiast w drugiej – materiały pozyskane w trakcie badań prowadzonych w latach 1993–1996.

Wykaz skrótów

KAK	kultura amfor kulistych
KCSz	kultura ceramiki sznurowej
KCWR	kultura ceramiki wstęgowej rytej
KGJ	kultura grobów jednostkowych
KI	kultura iwieńska
KPL	kultura pucharów lejkowatych
KRZ	kultura rzucewska
KU	kultura unietycka
KZŁ	kultura złocka
MNS	Muzeum Narodowe w Szczecinie
niem. syg.	niemiecka sygnatura
WB	wczesny brąz

I. MATERIAŁY POZYSKANE W LATACH 1839–1907

Zbiór ten, złożony przeważnie z naczyń, zachował się w znakomitej większości w Muzeum Narodowym w Szczecinie. Jak dotychczas został najpełniej opisany przez K. Kerstena w *Die Funde der älteren Bronzezeit in Pommern*¹². Publikacja ta zawiera jednak szereg nieścisłości, powielanych w innych, opartych na niej opracowaniach¹³. W związku z tym uznałam za konieczne przeprowadzenie szczegółowej analizy formalnej tych znalezisk oraz ich gruntownej analizy porównawczej.

W celu określenia występujących na cmentarzysku płońskim typów naczyń sięgnięto do klasyfikacji ceramiki wczesnobrązowej z dorzecza środkowej i górnej Odry¹⁴. Zaproponowany tu podział skonstruowany został wyłącznie na kryteriach formalnych, odnoszących się do cech metrycznych, określających stosunki szerokościowo-wysokościowe naczyń oraz do wątków zdobniczych¹⁵.

Pierwszego odkrycia dokonano w obrębie cmentarzyska w 1839 r. Znalaziono wówczas fragmenty naczynia, w którym znajdowało się 16 bliżej nieokreślonych ozdób (zagięły wraz z naczyniem) oraz rzekomo 4 zwoje spiralne¹⁶ (ryc. 8:4), o średnicy nie przekraczającej 1,8 cm, wykonane z płaskiej taśmy ze złota¹⁷. Jednoznaczne wskazanie funkcji tych spiralek jest, niestety, niemożliwe. Podobne ozdoby, wykonane z brązu lub złota, interpretowane są w literaturze jako tak zwane pierścionki wielozwojowe¹⁸ oraz jako zausznice¹⁹. Znane są bowiem przykłady, gdzie podobne przedmioty zalegały w grobach zarówno w pobliżu czaszki, jak i/lub znajdowały się na palcach zmarłego²⁰. Ozdoby tego typu występują poza cmentarzyskami także w skarbach oraz w tak zwanych znaleziskach luźnych, pozbawionych kontekstu kulturowego. Niektórzy badacze podkreślają, iż odróżnienie pierścionków od zausznicy bywa w takich przypadkach poważnie utrudnione²¹. Generalnie wzmiankowane wyroby nie mają znaczenia dla datowania, rejestruje się je bowiem zarówno w zespołach z I, jak i II okresu epoki brązu²².

W roku 1903 natrafiono na kolejne znaleziska, które sygnowano numerami 5342, 5357–5362²³. Część z nich pochodzi ze wspomnianego już **grobu I**. Według przeka-

¹² Kersten 1958 s. 58–60, poz. 576–582.

¹³ M.in. Sarnowska 1969, s. 215–217, ryc. 73; Siuchniński 1969, s. 138–140; Machnik 1977, tabl. XXXII; 1978, tabl. XLI; Zich 1996, s. 547, 548.

¹⁴ Butent-Stefaniak 1997.

¹⁵ Butent-Stefaniak 1997, s. 17 n.

¹⁶ Sygnatura niemiecka 386.

¹⁷ Kersten 1958, s. 58, tabl. 56:576; Siuchniński 1969 s. 138, 139, przyp. 2.

¹⁸ Knapowska-Mikołajczykowa 1957, s. 105; Blajer 1990, s. 64, 65.

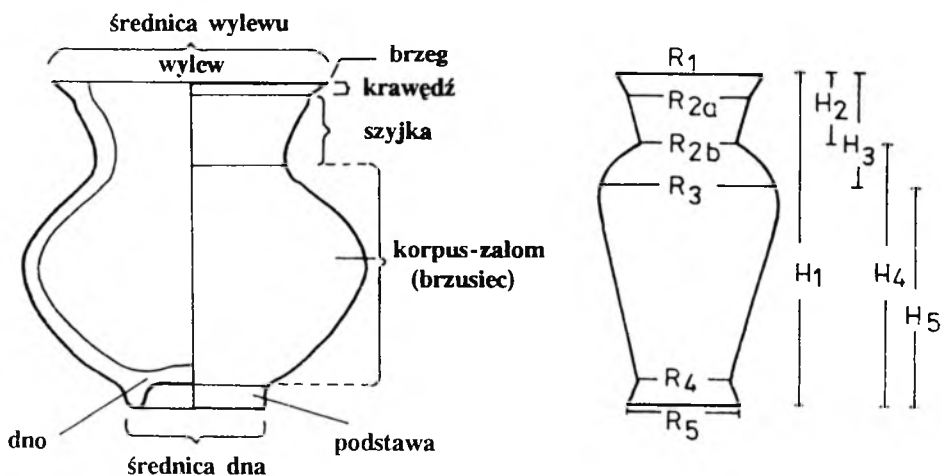
¹⁹ Butent-Stefaniak 1997, s. 162, 163.

²⁰ Butent-Stefaniak 1997, s. 109.

²¹ Sarnowska 1966, s. 25.

²² Blajer 1990, s. 65.

²³ Niewielki zdobiony kubek – sygn. niem. 5362; nr inw. MNS/A/13269 (Kersten 1958, tabl. 56:577j) został włączony do omawianego zbioru przypuszczalnie przez pomyłkę (por. uwagi zawarte w *Zugangsbuch* 1900–1906, znajdującym się w archiwum MNS). K. Siuchniński (1969, s. 139, przyp. 4) zauważył, iż naczynie to wykazuje cechy stylistyki „lużyckiej”.

Ryc. 4. Szczecin-Płońia, stan. 2. Schemat szerokościowo-wysokościowy naczynia i jego poszczególnych części (rys. I. Sukiennicka)

Abb. 4. Szczecin-Płońia, Fst. 2. Höhen-Breiten-Schema der Gefäße und ihre einzelnen Teile (Zeichn. I. Sukiennicka)

zu A. Stubenraucha²⁴ zarejestrowano w nim zespół złożony z 10 następujących przedmiotów:

1) Taśma złota²⁵ o przekroju prostokątnym (ryc. 9:5). Przedmiot ten interpretowany jest różnie, mianowicie jako szczytka naramiennika (por. niemieckie karty katalogowe znajdujące się w archiwum MNS), bransolety²⁶ lub naszyjnika²⁷. Generalnie uznaje się, iż ozdoba ta nawiązuje do stylistyki wyrobów wczesnobrązowych strefy naddunajskiej, podobnie jak reszta przedmiotów metalowych z cmentarzyska²⁸.

2) Fragment obręczy²⁹ z brązu uboższego w cynę (?)³⁰. Jest to owalny okaz o średnicy 6,5 cm, wyraźnie zwężonych końcach, wykonany z pręta o przekroju owalnym, którego grubość nie przekracza 1,1 cm. Przedmiot ten jest niezdobiony, obecnie silnie skorodowany; na całej jego powierzchni widoczne są głębokie złuszczenia, ubytki (ryc. 9:7).

W. Blajer zalicza egzemplarz płoński do grupy małych obręczy niezdobionych typu B według klasyfikacji S. Kurnatowskiego³¹. Tego rodzaju przedmioty spotykane są

²⁴ Stubenrauch 1904, s. 1–6.

²⁵ Sygn. niem. 5342 (Stubenrauch 1904, s. 4, ryc. 6; Kersten 1958, tabl. 56:577b); brak w zbiorach MNS.

²⁶ Kostrzewski 1966, s. 40.

²⁷ Machnik 1977, s. 170.

²⁸ Machnik 1977, s. 171.

²⁹ Sygn. niem. 5342; nr inw. MNS/A/17899 (Stubenrauch 1904, s. 4, ryc. 4; Kersten 1958, tabl. 56:577d).

³⁰ Kersten 1958, s. 59.

³¹ Kurnatowska 1949, s. 337.

w skarbach KU oraz na jej północnych peryferiach, gdzie występują w grobach³². Generalnie bransolety te pojawiają się na obszarze Polski w fazie przedklasycznej³³ (III–IV faza) i trwają do fazy schyłkowej KU³⁴.

3) Fragmenty 13 połączonych ze sobą cylindrycznych paciorków³⁵ z brązu/miedzi (?) o średnicy 0,4 cm, wykonanych z cienkiej, żłobkowanej poprzecznie blaszki (ryc. 8:3).

Analogicznie spajane rurki wzdłuż całej długości, jednak o większej średnicy (ok. 0,8 cm) i tylko z dwoma lub trzema dookólnymi żeberkami po obu końcach, znane są z dwóch cmentarzysk kurhanowych z obszaru Dolnej Saksonii, datowanych na I-II okres epoki brązu³⁶. Paciorki te tworzyły wspólnie z innymi elementami brązowymi efektowne ozdoby głowy³⁷. Z kolei na terenie Słowacji odkryto, wykonany na podobnych zasadach, naszyjnik, złożony z miedzianych rurek, łączonych z elementami kościanymi. Zarejestrowano go w grobie datowanym na starszą fazę grupy nitrzańskiej, odpowiadającą starszemu odcinkowi wczesnego brązu³⁸. W Polsce znane są pojedyncze (tzn. nie spajane) rurki z blaszek ze stanowisk KU na Dolnym Śląsku³⁹. Spotyka się je także na stanowiskach z młodziej fazy KU w Czechach⁴⁰, na Morawach⁴¹ oraz w Turynii⁴². Tworzyły one ozdobne kolie-naszyjniki, często w połączeniu z paciorkami bursztynowymi⁴³. Tego typu rurkowate „paciorki”, wykonane z blachy miedzianej lub brązowej, znane są również ze stanowisk KCSz w środkowych Niemczech⁴⁴ oraz w Czechach⁴⁵. Według J. Machnika⁴⁶ paciorki płońskie mają charakter wyrobów wczesnobrązowych strefy nad-dunajskiej, podobnie zresztą jak pozostała biżuteria z cmentarzyska. W świetle przytoczonych przykładów mogą one stanowić pozostałość ozdoby głowy lub naszyjnika. Z pewnością nie tworzą, jak podaje J. Kostrzewski⁴⁷, elementu bransolety mankietowej. Ozdoby tego typu wykonywano bowiem z szerokiego, jednolitego pasma blachy jednostronnie żebrowanej⁴⁸.

4) Ozdoba z bursztynu⁴⁹ – jest to duża, kolistą tarczką o średnicy 9,0 cm, w przekroju przypominająca silnie spłaszczoną soczewkę grubości do 1,5 cm. W centralnej części

³² Blajer 1990, s. 49.

³³ Machnik 1978, s. 92.

³⁴ Butent-Stefaniak 1997, s. 104.

³⁵ Sygn. niem. 5342; nr inw. MNS/A/17900 (Stubenrauch 1904, ryc. 5; Kersten 1958, tabl. 56:577e).

³⁶ Piesker 1939, s. 196; Sprockhoff 1930, s. 207.

³⁷ Piesker 1939, s. 194, 195, ryc. 4, 5:1; Sprockhoff 1930, s. 201, ryc. 10.

³⁸ Novotná 1984, s. 8, 15.

³⁹ Butent-Stefaniak 1997, s. 113.

⁴⁰ Moucha, Pleinerová 1966, s. 537.

⁴¹ Ondraček 1962, s. 78.

⁴² Goldmann 1979, s. 25.

⁴³ Moucha, Pleinerová 1966, tabl. 143:16 145:4, 147:6.

⁴⁴ Lucas 1965, s. 15, tabl. 11:4.

⁴⁵ Weinzierl 1909, s. 202, ryc. 19.

⁴⁶ Machnik 1977, s. 171.

⁴⁷ Kostrzewski 1966, s. 40.

⁴⁸ Sarnowska 1969, s. 98; Butent-Stefaniak 1997, s. 100.

⁴⁹ Sygn. niem. 5342 (Stubenrauch 1904, ryc. 3; Kersten 1958, tabl. 56:577a).

przedmiotu znajduje się cylindryczny otwór o średnicy nie przekraczającej 2,0 cm. Na powierzchni ozdoby widoczny jest rowek-wgłębienie szerokości 0,9–1,8 cm, biegnący od otworu do krawędzi. Należy przypuszczać, iż w miejscu tym mocowano niegdyś rzeźmień (ryc. 9:3).

W ramach klasyfikacji R.F. Mazurowskiego (1983), ozdoba ta należy do podgrupy 4B, reprezentującej tzw. krążki niezdobione. Tylko z terenu Pomorza Zachodniego oraz Środkowego wymienionych zostało sześć tego typu krążków⁵⁰. Do listy tej dołączyć należy jeszcze jeden egzemplarz (niepublikowany), odkryty w miejscowości Barnisław (stan. 32) koło Szczecina na początku lat 90. XX w. Dość liczny zestaw podobnych tarcek, pochodzących z różnych miejsc w strefie nadbałtyckiej, zawiera także publikacja R. Klebsa⁵¹. Generalnie można stwierdzić, że formy te pojawiają się na wspomnianym obszarze w neolicie i trwają aż do WB. Charakterystyczne są szczególnie dla inwentarzy KAK, często spotykane są również w KGJ, KZŁ, KRZ i KCSz⁵².

5) Dwa sztylety krzemienne:

a) okaz⁵³, którego maksymalna szerokość przypada w połowie długości; sporządzony z dużego kawałka półsurowiaka, odbitego od konkrecji szarego krzemienia kredowego, tzw. bałtyckiego, pokryty został obustronnie na całej powierzchni retuszem płaskim i półstromym; długość 19,7 cm, szerokość do 4,5 cm, grubość do 1,0 cm (ryc. 8:2);

b) smukły okaz⁵⁴, którego największa szerokość przypada w połowie długości, z nieznacznie wydłużoną rękojeścią, lekko pogrubioną, o przekroju owalnym; surowiec i technika wykonania jest identyczna, jak w przypadku egzemplarza opisanego powyżej; długość 20,5 cm, szerokość do 3,6 cm, grubość rękojeści 1,2 cm, grubość ostrza 0,7 cm (ryc. 8:1).

Obydwa ostrza zostały mylnie zinterpretowane przez K. Siuchnińskiego⁵⁵ jako groty oszczepu. Pierwszy z płaszczy płońskich należy do typu Ic, natomiast drugi do typu II w klasyfikacji sztyletów Lomborga⁵⁶. Opisywane znaleziska reprezentują klasyczne sztylety krzemienne⁵⁷, określane w literaturze niemieckiej jako „lanzettförmige Dolche”. Formy te występują szczególnie licznie w południowej Skandynawii oraz w północnych Niemczech⁵⁸. Na terenie Danii wyznaczają początki tamtejszego późnego neolitu, czyli fazę LN/A, analogicznie datowane są również na obszarach Meklemburgii i Pomorza Przedniego⁵⁹. Próbę uściślenia chronologii płońskich sztyletów

⁵⁰ Siuchniński 1972, s. 156, mapa X.

⁵¹ Klebs 1882, tabl. III:10; XI:4; XII:14, 15.

⁵² Siuchniński 1972, s. 156–158; Mazurowski 1983, s. 47, 48.

⁵³ Sygn. niem. 5342; nr inw. MNS/A/1702 (Stubenrauch 1904, s. 4, ryc. 1; Kersten 1958, tabl. 56:77c2).

⁵⁴ Sygn. niem. 5342; nr inw. MNS/A/5908 (Stubenrauch 1904, s. 4, ryc. 2; Kersten 1958, tabl. 56:577c1).

⁵⁵ Siuchniński 1969, s. 138; 1972, s. 155–156.

⁵⁶ Za: Wojciechowski 1976, s. 83.

⁵⁷ Wojciechowski 1976, s. 38 n.

⁵⁸ Wojciechowski 1976, s. 40; Kühn 1979, mapa 3; Rassmann 1993, mapa 5–8.

⁵⁹ Rassmann 1993, s. 26–28, ryc. 9, s. 50.

podjął W. Wojciechowski⁶⁰, wiążąc je z III–IV fazą KU w Polsce na podstawie współwystępowania z owalną obręczą z brązu/miedzi (?). Generalnie jednak przyjmuje się, iż rozpowszechnienie sztyletów krzemiennych w strefie południowo-zachodnio-bałtyckiej nastąpiło wraz z pojawieniem się zjawiska KPDz⁶¹.

6) Misa⁶² nieprofilowana w kształcie ściętego stożka. Naczynie to wykonano z gliny znacznie schudzonej drobnym tłuczniem. Faktura obu powierzchni jest gładka, barwa ceglasta, grubość ścianki waha się 0,8–1,0 cm (ryc. 9:2).

Opisywany egzemplarz, o wymiarach: H1:11,2; R1:23,5; R4:10,0, reprezentuje podtyp IA grupy III według Butent-Stefaniak. Naczynia tego podtypu, niekiedy zdobione, występują licznie na stanowiskach KU przez cały okres jej trwania⁶³. Spotyka się je na stanowiskach typu Dobre⁶⁴ oraz w KI na Kujawach⁶⁵. Zarejestrowano je również na cmentarzysku w Śmiardowie Krajeńskim⁶⁶. Generalnie misy podtypu IA nie stanowią form dobrze datowanych, z wyjątkiem niektórych okazów zdobionych. Pozostałe datuje się w kontekście zespołów, w których występują⁶⁷.

7) Misa⁶⁸ o dnio zbliżonym do kulistego z podstawą płaską, łukowato wygiętych ściankach, z krawędzią wylewu wygiętą na zewnątrz. Naczynie to wykonano z gliny schudzonej piaskiem. Faktura obu jego powierzchni jest gładka, barwa niejednolita beżowoszara, grubość ścianki waha się 0,8–1,0 cm (ryc. 9:6).

Okaz ten, o wymiarach: H1:9,0; R1:17,0; R3:16,8; R4:7,0, nawiązuje do naczyń podtypu IIA w ramach III grupy. Egzemplarz płoński stanowi jego głęboką odmianę, gdyż proporcja R1:H1 < 2. Analogiczna do niego forma została odkryta na tym samym cmentarzysku w 1907 r. (patrz ryc. 11:5). Podobne misy, zaopatrzone jednak w poziomy guzek pod krawędzią wylewu, znaleziono także na niepublikowanym dotąd cmentarzysku w Barniślawiu 32 (nr inw. MNS/A21064; nr kat. B/101L/91) oraz na cmentarzysku w Wartimie⁶⁹ (kurhan 70, grób D). Występujące w KU misy podtypu IIA nie stanowią form dobrze datowanych, gdyż można je spotkać we wszystkich fazach tej kultury. W większości przypadków uściśla się ich chronologię na podstawie analizy poszczególnych zespołów⁷⁰.

⁶⁰ Wojciechowski 1976, s. 66, 67.

⁶¹ Czebreszuk 2001, s. 130, 131.

⁶² Sygn. niem. 5357; nr inw. MNS/A/13270 (Stubentrauch 1904, s. 4, ryc. I). Z naczyniem tym wiąże się spore nieporozumienia. Po pierwsze, zostało oznaczone błędnie przez Kerstena, sygn. 5876a, i włączone do późniejszych znalezisk z 1906 r. (por. Kersten 1958, tabl. 56:582b). Po drugie, to samo naczynie opisał tenże autor (Kersten 1958) w pozycji 577g; opis ten, a szczególnie podane wymiary, nie mają odniesienia do naczynia pokazanego na tabl. 56/577g – jest to bowiem naczynie z grobu I, a jego sygn. to 5360. Po trzecie, misa ta (sygn. 5357) błędnie utożsamiona została przez Kerstena (1958, poz. 577g) z naczyniem II u Stubentraucha (1904, s. 4, ryc. II), czyli z misą z punktu 577f (Kersten 1958).

⁶³ Butent-Stefaniak 1997, s. 63.

⁶⁴ Machnik 1977, tabl. XXVIII:21.

⁶⁵ Machnik 1977, tabl. XXX:28, 29; XXXII:29.

⁶⁶ Schäfer 1987, tabl. 41:a, grób 3; tabl. 46:a, grób 15; tabl. 5:a grób 35; tabl. 60:a, grób 62.

⁶⁷ Butent-Stefaniak 1997, s. 64.

⁶⁸ Sygn. niem. 5358; nr inw. MNS/A/13280 (Stubentrauch 1904, s. 4, ryc. II; Kersten 1958, tabl. 56:577f).

⁶⁹ Kersten 1958, tabl. 50:516a; Eggers 1964, tabl. 37:145; zbiory MNS nr inw. A/17997.

⁷⁰ Butent-Stefaniak 1997, s. 65.

8) Fragment przydenny naczynia⁷¹ o nieokreślonej morfologii; wymiary: H1 zach.: 7,0; R4:7,2 (ryc. 9:4).

9) Naczynie⁷² dwuuche o dnie prostym, z podstawą płaską, brzuścu jajowatym i wysoką cylindryczną szyjką (ryc. 9:1). Naczynie to, wykonane z gliny lekko schudzonej drobnoziarnistym piaskiem, ma fakturę obu powierzchni zagładzaną, barwę beżowobrunatną; grubość ścianki waha się 0,5–0,8 cm.

Opisywany egzemplarz, o wymiarach H1:11,2; R1:8,5; R2:8,4; R3:9,9; R4:5,0, nawiązuje do naczyń podtypu IC w ramach podgrupy I-a według klasyfikacji B. Butent-Stefaniak; natomiast przez K. Siuchnińskiego⁷³ określany jest jako dwuuche naczynie pucharowate. Analogiczne formy do okazu płońskiego znane są z terenu Brandenburgii, z miejscowości Wollschow Kreis Pasewalk⁷⁴ oraz Pinnow Kreis Angermünde⁷⁵. Niewykluczone jednak, iż naczynia te z uwagi na fakt zdobienia reprezentują starszą – neolityczną fazę rozwojową KCSz⁷⁶. Egzemplarze zbliżone w pewnym stopniu morfologicznie do płońskiego, określane jako „Topfbecher”, wystąpiły również na cmentarzysku wczesnobrazowym w Śmiardowie Krajeńskim⁷⁷. Spotyka się je także na terenie środkowych Niemiec⁷⁸, w Czechach⁷⁹ oraz na Morawach⁸⁰. Zdaniem J. Ondračka⁸¹ ten typ naczyń był szeroko rozpowszechniony już w eneolitycznych kulturach Europy Środkowej. Generalnie opisywana forma ma bliskie odpowiedniki wśród naczyń datowanych na I–II, czasami III–IV fazę KU; natomiast chronologię poszczególnych egzemplarzy potwierdza analiza zespołów w których się znajdują⁸². Zważywszy więc na kontekst towarzyszący pucharowi płońskiemu, można go wiązać prawdopodobnie z III–IV fazą KU (powyższe punkty 2 i 5).

10) W zbiorach muzealnych zachował się niewielki fragment ludzkiej kości długiej⁸³ (nieprzepalonej!).

Z **grubu II** pochodzi tylko jedno naczynie⁸⁴. Charakteryzuje je zdecydowanie ostry załom, umieszczony w połowie H1, oddzielający łukowaty brzusec od dość wysokiej, przewężonej szyjki, zakończonej krawędzią wylewu, wygiętą na zewnątrz (ryc. 10:2).

⁷¹ Sygn. niem.?, brak w zbiorach MNS (Stubenrauch 1904, s. 4, ryc. III; Kersten 1958, tabl. 56:577h).

⁷² Sygn. niem. 5361; nr inw. MNS/A/6220 (Stubenrauch 1904, s. 4, ryc. V; Kersten 1958, tabl. 56:577i).

⁷³ Siuchniński 1969 s. 139; 1972, s. 147.

⁷⁴ Jacobs 1991, tabl. 8:16.

⁷⁵ Sprockhoff 1926, tabl. 30:k.

⁷⁶ Siuchniński 1972, s.157, 158.

⁷⁷ Schäfer, tabl. 66:b.

⁷⁸ Voigt 1955, tabl. XXX:4.

⁷⁹ Moucha 1963, ryc. 4:2; 8:6.

⁸⁰ Ondraček 1967, ryc. 16:8.

⁸¹ Ondraček 1967, s. 402, 403.

⁸² Butent-Stefaniak 1997, s. 21.

⁸³ Sygn. niem. 5342, nr inw. MNS/A/11537.

⁸⁴ Sygn. niem. 5359; nr inw. MNS/A/11450 (Stubenrauch 1904, s. 4, ryc. IV; Kersten 1956, s. 59, tabl. 56:578).

Opisywane naczynie było, prawdopodobnie, pierwotnie zaopatrzone w niewielki guzek poniżej krawędzi wylewu. Egzemplarz ten wykonano z tłustej gliny, obie jego powierzchnie są gładkie o barwie w odcieniach brunatnoszarych, grubość ścianki wynosi 0,4–0,8 cm.

Naczynie to, o wymiarach: H1:12,2; R1:13,0; R3:13,0; R4:6,1, nawiązuje do form pucharowych podtypu IIIB w ramach grupy V według B. Butent-Stefaniak, co odpowiada pucharom ostro profilowanym z lejowatą szyjką według podziału K. Siuchnińskiego⁸⁵. Analogiczne naczynia występują na stanowiskach KU na terenie ziemi lubuskiej⁸⁶. Zbliżone formy znane są z okolic Wrocławia i Góry Śląskiej⁸⁷. Poza Polską odpowiedniki występują na Morawach⁸⁸. Ceramika tego typu znana jest również na stanowiskach KCSz w Brandenburgii⁸⁹ oraz na Pomorzu, skąd pochodzące egzemplarze niezdobione łączy K. Siuchniński⁹⁰ konsekwentnie z II fazą rozwojową wspomnianej kultury. Ogólnie, podtyp ten nie należy do form dobrze datowanych. Chronologię poszczególnych egzemplarzy udaje się przybliżyć jedynie poprzez analizę zespołów grobowych⁹¹.

Z eksploracji w 1903 r. znane jest jeszcze jedno naczynie, które odkryto przypuszczalnie w III(?) z kolei grobie. Jest to przysadzisty kubek⁹² o profilu esowatym, z dnem zbliżonym do kulistego, z podstawą płaską, zaopatrzonej niegdyś w taśmowate ucho, umocowane między największą wydętością brzuśca a krawędzią wylewu (ryc. 10:1). Naczynie to, wykonane z tłustej gliny, ma fakturę powierzchni zewnętrznej gładką polerowaną, wewnętrzną gładką, barwę szaroczną; grubość ścianki waha się 0,5–1,0 cm.

Kubek ten – o wymiarach H1:8,2; R1:13,0; R2:11,3 R3:12,9; R4:6,0 – zdaje się reprezentować naczynia podtypu IA w ramach grupy II-a według Butent-Stefaniak. Zbliżone do niego naczynie znane jest z cmentarzyska w Czarnowie, dawny powiat Pyrzyce⁹³, oraz ze stanowiska w północnej Saksonii, datowanego bardzo ogólnie na czasy KU⁹⁴. Kubki tego typu, z zamocowanymi uchami na krawędzi wylewu, uznawane są za typowe formy proto- lub wczesnounietyckie⁹⁵. Często spotykane są również w inwentarzach KPDz⁹⁶, jako efekt oddziaływań środkowoeuropejskiej cywilizacji wczesnobrązowej.

Kolejne znaleziska (sygnatury 5791–93) zostały zarejestrowane w 1906 r.⁹⁷ Wśród nich tworzą zespół przypuszczalnie trzy naczynia:

⁸⁵ Siuchniński 1972, s. 143–147.

⁸⁶ Sarnowska 1969 s. 347, ryc. 158:a; s. 352, ryc. 161:e.

⁸⁷ Butent-Stefaniak 1997, s. 80, tabl. 38:8.

⁸⁸ Ondraček 1962, ryc. 47:13.

⁸⁹ Sprockhoff 1926, tabl. 28:o.

⁹⁰ Siuchniński 1969, s. 176, tabl. XX; 1972, s. 157, 158.

⁹¹ Butent-Stefaniak 1997, s. 80.

⁹² Sygn. niem. 5360; nr inw. MNS/A/13271 (Kersten 1958, poz. 579). Kersten (1958, tabl. 56:577g) włączył to naczynie błędnie do wyposażenia grobu I (por. przyp. 10).

⁹³ Schroeder 1951, tabl. 24:1.

⁹⁴ Mirtschin 1930, s. 86, ryc. 20.

⁹⁵ Butent-Stefaniak 1997, s. 41.

⁹⁶ Ondraček 1967, ryc. 7–28; Rassmann 1993, s. 35.

⁹⁷ Walter 1907, s. 216; Kersten 1958, poz. 580.

1) Waza⁹⁸ o wymiarach H1:8,5; R1:12,1; R3:11,6; R4:ok. 4,0, mająca dno zbliżone do kulistego, z podstawą płaską, brzusiec o największej wydętości w 2/3 H1, oddzielony zdecydowanie ostrym załomem od przewężonej nieco szyjki, zakończonej wylewem o krawędzi wygiętej na zewnątrz (ryc.10:3). Egzemplarz ten wykonano z gliny schudzonej drobnoziarnistym piaskiem, faktura powierzchni zewnętrznej jest gładka, ze śladami polerowania, powierzchnia wewnętrzna gładka, barwa naczynia niejednolita szarobeżowa, grubość ścianki waha się 0,5–1,5 cm.

2) Waza⁹⁹ o wymiarach H1:8,0; R1:11,6; R3:11,6; R4:4,5, mająca dno zbliżone do kulistego, z podstawą płaską, brzusiec o największej wydętości w 2/3 H1, oddzielony dość ostrym załomem od przewężonej nieco szyjki, zakończonej wylewem o krawędzi wygiętej na zewnątrz (ryc. 10:6). Egzemplarz ten wykonano z gliny schudzonej drobnoziarnistym piaskiem, faktura powierzchni zewnętrznej jest gładka, polerowana, wewnętrznej gładka, barwa naczynia niejednolita szarobrunatna, grubość ścianki waha się 0,4–0,7 cm.

3) Waza¹⁰⁰ o wymiarach H1:6,5; R1:9,4; R3:9,2; R4:4,5, mająca dno zbliżone do kulistego, z podstawą płaską, brzusiec o największej wydętości nieco poniżej 2/3 H1, oddzielony wyraźnym załomem od przewężonej nieco szyjki, zakończonej wylewem o krawędzi wygiętej na zewnątrz (ryc. 10:4). Okaz ten wykonano z gliny schudzonej drobnym piaskiem, zawierającej nieznaczną domieszkę miki, faktura powierzchni zewnętrznej jest gładka, ze śladami polerowania, barwa naczynia niejednolita, brunatnoszara, grubość ścianki wynosi 0,4–0,8 cm.

Ostatnie dwa naczynia prawdopodobnie zostały odkryte osobno; są to:

4) Waza¹⁰¹ o wymiarach H1:7,4; R1:10,1; R3:10,0; R4:4,5, mająca dno kuliste z podstawą płaską, baniasty brzusiec, niską szyjkę zwieńczoną wylewem o krawędzi wygiętej na zewnątrz (ryc. 10:7). Naczynie wykonano z gliny zawierającej domieszkę drobnoziarnistego piasku, faktura powierzchni zewnętrznej i wewnętrznej jest gładka, barwa naczynia niejednolita w tonacji szarobeżowej, grubość ścianki wynosi 0,3–0,7 cm.

5) Waza¹⁰² o wymiarach H1:6,9; R1:7,5; R3:8,0; R4:3,0, z dnem zbliżonym do kulistego, z podstawą płaską, brzusiec ma raczej baniasty, oddzielony od szyjki słabo zaznaczonym załomem, wylew o krawędzi wygiętej na zewnątrz; na granicy brzuśca i szyjki znajduje się niewielki, podwójny guzek (ryc. 10:5). Naczynie wykonane jest z gliny zawierającej domieszkę drobnoziarnistego piasku, faktura powierzchni zewnętrznej jest gładka, polerowana, powierzchni wewnętrznej gładka, barwa naczynia niejednolita szarobeżowa, grubość ścianki wynosi 0,4–0,8 cm.

Opierając się na klasyfikacji B. Butent-Stefaniak wymienione naczynia można określić jako reprezentację różnych odmian przysadzistych waz podtypu IIE w ramach podgrupy II-a. Podobne do płońskich formy, zaopatrzone niekiedy w charakterystyczny ostry załom

⁹⁸ Sygn. niem. 5791; nr inw. MNS/A/13272 (niepubl.).

⁹⁹ Sygn. niem. 5791; nr inw. MNS/A/13273 (Kersten 1958, tabl. 56:580a).

¹⁰⁰ Sygn. niem. 5791; nr inw. MNS/A/13333 (niepubl.).

¹⁰¹ Sygn. niem. 5792; nr inw. MNS/A/13279 (Kersten 1958, tabl. 56:580b).

¹⁰² Sygn. niem. 5793; nr inw. MNS/A/13274 (Kersten 1958, tabl. 56:580c).

między szyjką i brzuścem, czy też niewielkie uchwyty pod krawędzią wylewu, znane są z terenu Dolnego Śląska¹⁰³ oraz ziemi lubuskiej¹⁰⁴; znaleźć je można także na Kujawach¹⁰⁵. Różne odmiany analogicznych naczyń esowato profilowanych, o przysadzistej sylwetce, zarejestrowano także na cmentarzysku w Śmiardowie Krajeńskim¹⁰⁶. Określane jako „kleine, niedrige Topfbecher”¹⁰⁷ są charakterystyczne dla II i III fazy tzw. kultury śmiardowskiej (por. polemiczny głos w kwestii wydzielenia tzw. kultury śmiardowskiej: Bokiniec, Czebreszuk 1993). Podobne naczynia występują również w Turynгии¹⁰⁸ i Saksonii¹⁰⁹. Naczynia tego typu datowane są w większości na klasyczną lub schyłkową fazę KU¹¹⁰.

W roku 1907 pozyskano jeszcze kilka przedmiotów¹¹¹ (sygnatury 5873–5878 oraz 5889):

1) Naczynie¹¹² o nieokreślonej bliżej morfologii. Według lakonicznego opisu, zawartego na niemieckich kartach katalogowych (archiwum MNS), forma ta zaopatrzona w uchwyt-guzek, miała następujące wymiary H1:10,5; R1:15; R4: 7,5.

2) Puchar¹¹³ esowato profilowany o prostym dnie, z płaską podstawą, brzuścu jajowatym, na którym widoczny jest niewielki guzek, z lekko przewężoną szyjką, zwieńczoną wylewem o krawędzi wygiętej na zewnątrz (ryc. 11:2). Naczynie wykonane z tłustej gliny ma fakturę obu powierzchni niestarannie gładzoną, barwę niejedolitą beżowobrunatną, grubość ścianki wynosi 0,5–0,7 cm.

Opisywany egzemplarz, mający wymiary: H1:10,2; R1:11,0; R2:10,0; R3:11,0; R4:4,6, nawiązuje do naczyń podtypu IIA w ramach V grupy według B. Butent-Stefaniak. Forma ta należy do pucharów o esowatym profilu, stanowiących według K. Siuchnińskiego¹¹⁴ charakterystyczną grupę naczyń KCSz. Bardzo podobny egzemplarz do płońskiego znany jest z miejscowości Lepino na Pomorzu¹¹⁵. Analogiczne puchary występują również na cmentarzysku w Śmiardowie¹¹⁶; w ramach I–III fazy tzw. kultury śmiardowskiej¹¹⁷. Podtyp IIA znany jest również na stanowiskach KU, w obrębie I–IV fazy¹¹⁸. Chronologię poszczególnych egzemplarzy można uściślać jedynie poprzez analizę zespołów w których występują.

¹⁰³ Butent-Stefaniak 1997, s. 51, tabl. 5.

¹⁰⁴ Sarnowska 1969, ryc. 158:b; 159:i.

¹⁰⁵ Kośko 1979, s. 46, 47.

¹⁰⁶ Schäfer 1987, tabl. 45:b, grób 9; tabl. 46:a, grób 19; tabl. 53:c, grób 37.

¹⁰⁷ Schäfer 1987, s. 148.

¹⁰⁸ Neumann 1929b, tabl. IV:13, 14

¹⁰⁹ Billig 1958, ryc. 2:1, 3, 4, 6, 7 n.

¹¹⁰ Butent-Stefaniak 1997, s. 51.

¹¹¹ Walter 1908, s. 215; Kersten 1958, poz. 581:a, 582.

¹¹² Sygn. niem. 5873; brakuje w zbiorach MNS (zaginęło).

¹¹³ Sygn. niem. 5874; nr inw. MNS/A/13333 (Kersten 1958, tabl. 56:581a). K. Kersten błędnie próbuje to naczynie włączyć do znalezisk z 1906 r. – patrz poz. 581:a; podaje on również niepoprawną sygnaturę 5847 z tzw. czeskim błędem.

¹¹⁴ Siuchniński 1972, s. 143.

¹¹⁵ Sarnowska 1969, s. 157, ryc. 43:m.

¹¹⁶ Schäfer 1987, tabl. 53:b, grób 37; tabl. 61:a, grób 66; tabl. 61:a grób 67.

¹¹⁷ Schäfer 1987, s. 149.

¹¹⁸ Butent-Stefaniak, s. 79.

3) Puchar¹¹⁹ o dnie zbliżonym do kulistego z płaską podstawą, beczułkowatym brzuścu z widocznym na nim niewielkim guzkiem, z krawędzią wylewu tylko nieznacznie wychyloną na zewnątrz (ryc. 11:3). Naczynie to wykonano z gliny schudzonej bardzo drobnym piaskiem, faktura obu jego powierzchni jest niestarannie gładzona, barwa niejednolita w odcieniach beżu, grubość ścianki wynosi 0,3–0,6 cm.

Egzemplarz ten, o wymiarach H1:7,3; R1:7,9; R3:8,8; R4:3,9, reprezentuje naczynia podtypu IIA w ramach grupy VI według B. Butent-Stefaniak. Stanowi on analogiczną formę do naczynia odkrytego na tym samym stanowisku w 1994 r. (por. ryc. 15:3).

4) Puchar¹²⁰ zachowany we fragmencie, charakteryzujący się słabo wyodrębnionym brzuścem, oddzielonym od prawie cylindrycznej dość wysokiej szyjki jedynie niewielkim plastycznym zgrubieniem, na którym widnieje para małych guzków (ryc. 11:1). Naczynie to, wykonane z gliny z domieszką drobnoziarnistego piasku, ma powierzchnię zewnętrzną gładką, polerowaną, wewnętrzną gładką, barwę niejednolitą beżowoszarą, grubość ścianki waha się 0,7–1,0 cm.

Opisywany okaz, o wymiarach H1:10,5; R1:11,5; R3:12,0; R4:4,8, nawiązuje formą do zdobionych, słabo profilowanych pucharów, charakterystycznych dla inwentarzy dolnoodrzańskiej grupy KCSz¹²¹. Niestety, nie udało się znaleźć ścisłej analogii do prezentowanego naczynia. Ogólnie jednak można stwierdzić, iż egzemplarz ten wykazuje cechy naczyń charakterystycznych dla młodszej fazy rozwojowej „sznurowców” dolnoodrzańskich¹²², przy czym w jego formie widać dość wyraźnie wpływy KPDz z obszaru środkowych Niemiec¹²³.

5) Naczynie¹²⁴ zaopatrzone w dwa „sznurkowe” uszka, umieszczone horyzontalnie na największej wydatości baniastego brzuśca, mające niską, cylindryczną szyjkę zwieńczoną wylewem o krawędzi prostej (ryc. 12:3). Naczynie to wykonano z gliny schudzonej bardzo drobnym piaskiem, zawierającej również domieszkę miki, obie jego powierzchnie są gładkie, barwa niejednolita brunatnoszara, grubość ścianki waha się 0,4–0,8 cm.

Egzemplarz ten, o wymiarach H1:9,6; R1:8,3; R2:8,5; R3:11,5; R4:3,5, został określony przez K. Siuchnińskiego¹²⁵ jako naczynie amforowate. Ma ono swoje odpowiedniki na terenie północno-zachodnich¹²⁶ oraz środkowych Niemiec¹²⁷. Tu wskazany typ łączy się z późnymi amforami KCSz.

¹¹⁹ Sygn. niem. 5875; nr inw. MNS/A/13275 (Kersten 1958, tabl. 56:582a).

¹²⁰ Sygn. niem. 5876; nr inw. MNS/A/11547. W publikacji z 1958 r. zamieścił K. Kersten (tabl. 56:582c) błędny rysunek tego naczynia; W. Sarnowska (1969, s. 216, ryc. 73:z) powieli ten błąd.

¹²¹ Schroeder 1951, tabl. 13:1; 17:2, 6; 22:7; 27:3; Wetzel 1969, ryc. 2:d, e, k, l; Jacobs 1991, tabl. 7:12; 8:11, 15; 14:9.

¹²² Siuchniński 1972, s. 149, 157, 158.

¹²³ Neumann 1929a, ryc. 2.

¹²⁴ Sygn. niem. 5877; nr inw. MNS/A/13276 (Kersten 1958, tabl. 56:582d).

¹²⁵ Siuchniński 1969, s. 139.

¹²⁶ Schroeder 1958, s. 51, tabl. 191:6.

¹²⁷ Neumann 1929b, tabl. XIII:12; Voigt 1955, tabl. XXII:2.

6) Naczynko¹²⁸ charakteryzujące się prostym dnem z płaską podstawą, brzuścem o największej wyđętości powyżej 1/2 H1, z symetrycznie rozmieszczonymi dwoma niewielkimi uszkami, wyodrębnioną szyjką, oddzieloną od brzuśca wyraźnym załosem-uskokiem (ryc. 12:1). Egzemplarz ten, wykonany z gliny schudzonej drobnym piaskiem, ma fakturę obu powierzchni gładzoną, barwę niejedolitą w tonacji beżowoszarawej; grubość ścianki waha się 0,4–0,8 cm.

Opisywany okaz, o wymiarach H1:7,5; R1:6,8; R2:6,5; R3:8,1; R4:3,0, określa K. Siuchniński¹²⁹ jako naczynie amforowate. Bliższa chronologia tego naczynia jest, niestety, trudna do ustalenia. Generalnie można jednak stwierdzić, iż naczynie to pod względem morfologii nawiązuje wyraźnie do zdobionych amfor, charakterystycznych dla inwentarzy KCSz z terenu środkowych Niemiec¹³⁰ oraz spotykanych na terenie Meklemburgii¹³¹.

7) Płaszcz krzemienisty¹³² trzoneczkowaty został wykonany z grubego, doborowego wióra poprzez półstronne, obustronne zaretuszowanie krawędzi bocznych, a następnie staranne wygładzenie retuszu i całych powierzchni. Trzonek, obejmujący więcej niż połowę długości przedmiotu, jest w przekroju owalny, natomiast pióro ma mocno spłaszczony, soczewkowaty o ostrych krawędziach bocznych. Długość okazu wynosi 10,6 cm, maksymalna szerokość 2,5 cm, grubość natomiast sięga do 1,0 cm (ryc. 12:4).

Podobne wytwory interpretowane są w literaturze jako sztylety lub/i groty oszczepu. Niektórzy badacze podkreślają fakt, iż odróżnienie jednej kategorii od drugiej bywa często niemożliwe. Tak jest zwłaszcza wtedy, gdy nie znamy bliżej kontekstu kulturowego badanego ostrza. Forma przedmiotu pozwala bowiem zastosować go w różny sposób¹³³.

8) Puchar¹³⁴ zbliżony do formy dwustożkowej, z dwoma wertykalnie osadzonymi uchami tuż nad załosem brzuśca, wyraźnie zaznaczonym nieco poniżej połowy wysokości (ryc. 12:2). Naczynie wykonane zostało z gliny schudzonej drobnoziarnistym piaskiem, ma fakturę obu powierzchni gładką, barwę szarą, grubość ścianki waha się 0,4–0,7 cm.

Okaz ten, o wymiarach H1:9,7; R1:8,9; R3:10,0; R4:5,5, zdaje się stanowić odmianę naczyn podtypu IIIC w ramach grupy V według B. Butent-Stefaniak. Puchar ten zbliżony jest do naczynia pozyskanego na tym samym stanowisku w trakcie badań prowadzonych w 1994 r. (ryc. 14:1).

9) Misa¹³⁵ o dnie zbliżonym do kulistego, z podstawą płaską, łukowato wygiętych ściankach, z krawędzią wylewu wygiętą na zewnątrz (ryc. 12:5). Naczynie wykonane

¹²⁸ Sygn. niem. 5878; nr inw. MNS/A/13278 (Kersten 1958, tabl. 56:582e).

¹²⁹ Siuchniński 1969, s. 139.

¹³⁰ Schroeder 1951, tabl. 23:2, 3; Mathias 1968, tabl. 20:8; Fischer 1969, ryc. 1; Nitzschke, Stahlhofen 1983, s. 373, tabl. 42

¹³¹ Schroeder 1951, tabl. 21:5.

¹³² Sygn. niem. 5878; nr inw. MNS/A/5907. O przedmiocie tym nigdzie dotąd nie wzmiankowano, natomiast onego przypadkowo w magazynie MNS. Sądząc po sygnaturze, stanowi on przypuszczalnie zespół z naczyniem opisanym powyżej.

¹³³ Machnik 1977, s. 73; 1978, s. 76; Wojciechowski 1976, s. 38, 39.

¹³⁴ Sygn. niem. 5889r; nr inw. MNS/A/13365. W publikacji z 1958 r. K. Kersten zamieścił błędny rysunek tego naczynia – patrz tabl. 56:582f; powiela ten błąd W. Sarnowska (1969, s. 216, ryc. 73:x).

¹³⁵ Sygn. niem. 5889; nr inw. MNS/A/13277 (niepublikowane).

z gliny zawierającej domieszkę tłuczni, posiada fakturę powierzchni zewnętrznej niestarannie zagładzaną, barwę beżowoszarą, grubość ścianki waha się 0,6–1,3 cm.

Misa ta, o wymiarach H1:9,4; R1:14,0; R3:14,2; R4:7,0, nawiązuje do naczyń podtypu IIA w ramach III grupy. Jest to naczynie analogiczne do opisywanego wcześniej, oznaczonego sygnaturą 5358 (ryc. 9:6).

II. MATERIAŁY POZYSKANE W TRAKCIE BADAŃ PROWADZONYCH W LATACH 1993–1994 I 1996

KATALOG ŻRÓDEŁ

Obiekt 1 – palenisko, widoczne w profilu piaśnicy jako misowata jama 25 cm.

Wypełnisko tworzyła spalenizna oraz przepalone kamienie (ryc. 13:1,1a).

Inwentarz A/21550/MNS:

- a) 3 fragmenty redeponowanej ceramiki KCWR,
- b) 2 fragmenty ceramiki (ryc. 13/3),
- c) 2 artefakty krzemienne.

Obiekt 2 – grób jamowy z 2–3-poziomym nasypem kamiennym, wystającym powyżej stropu jamy. W rzucie poziomym czworokątny 130 × 120 cm, w profilu trapezowaty do 30 cm, zorientowany wzdłuż osi NE-SW. Wypełnisko tworzył jasnoszary piasek (ryc. 13.2, 2a).

Inwentarz A/21550/MNS:

- a) 21 fragmentów redeponowanej ceramiki KCWR,
- b) 3 fragmenty ceramiki,
- c) 2 grudki wypalanej gliny,
- d) 11 artefaktów krzemianych,
- e) ułamek kości.

Obiekt 3 – grób jamowy z konstrukcją kamienną. W rzucie poziomym owalny 96 × 92 cm, zorientowany wzdłuż osi N-S, w profilu prawie prostokątny, do 42 cm. Wypełnisko tworzył jasno-brązowo-szary piasek. W pobliżu kamieni znaleziono miniaturowe naczynko (ryc. 13:4,4a).

Inwentarz A/21559/MNS:

- a) pucharek beczułkowaty – H1:4,7; R1:6,9; R3:7,1; R4:3,9 (ryc. 14:2),
- b) 1 fragment ceramiki,
- c) 2 fragmenty redeponowanej ceramiki KCWR, w tym 1 fragment wylewu.

Obiekt 4 – grób jamowy z konstrukcją kamienną. W rzucie poziomym prostokątny, około 175 × 90 cm, zorientowany wzdłuż osi N-S, w profilu trapezowaty, około 70 cm. Wypełnisko stanowił siwy piasek z dodatkiem węgla drzewnych. Przy kamieniach znajdowały się naczynia, w centrum obiektu zawieszka i narzędzia krzemienne (ryc. 13:5,5a).

Inwentarz A/21560/MNS:

- a) kubek – H1:15,6; R1:17,4; R2:15,2; R3:18,8; R4:7,0 (ryc. 14:6),

- b) puchar jajowaty – H1:16,4; R1:12,5 oraz R1:8,5; R3:13,0 oraz R3:10,1; R4:7,0 – z powodu deformacji naczynia podajemy dla R1 i R3 po dwa pomiary (ryc. 14:5),
- c) pucharek dwustożkowaty – H1:11,0; R1:8,8; R3:11,8; R4:5,0 (ryc. 14:1),
- d) walcowata zawieszka z bursztynu – dł. 8,2; śred.3,0 (ryc. 14:7),
- e) 19 fragmentów redeponowanej ceramiki KCWR,
- f) 2 półtłyczaki wiórowe – element wyposażenia grobu (ryc. 14:3,4) oraz 6 innych artefaktów krzemiennych,
- g) niewielkie grudki wypalanej gliny,
- h) węgle drzewne.

Obiekt 4A – grób (?) jamowy. Naruszony przez przecinający go obiekt 4. W rzucie poziomym przypuszczalnie owalny, zorientowany wzdłuż osi N-S, w profilu nieckowaty do 30 cm. Wypełnisko stanowił jasnobrunatny piasek (ryc. 13:6,6a).

Inwentarz A/21571/MNS:

- a) 5 fragmentów redeponowanej ceramiki KCWR, w tym 2 fragmenty wtórnie przepalone,
- b) 4 fragmenty misy (ryc. 14:1).

Obiekt 5 – grób jamowy szkieletowy z konstrukcją kamienną. W rzucie poziomym czworokątny 110 × 102 cm, zorientowany wzdłuż osi NW-SE, w profilu nieckowaty, miąższości około 20 cm. Wypełnisko tworzył jasnobrązowy piasek. Przy kamieniach znajdowało się miniaturowe naczynko (ryc. 15:5,5a).

Inwentarz A/21561/MNS:

- a) pucharek – H1:6,4; R1:6,6 oraz R1:5,9; R3:6,4 oraz R3:7,2; R4:3,7 oraz R4:7,2 – z powodu deformacji naczynia podajemy dla R1, R3, R4 dwa pomiary (ryc. 15:3),
- b) 8 fragmentów redeponowanej ceramiki KCWR,
- c) 3 artefakty krzemienne.

Obiekt 6 – skupisko kamieni o funkcji nieokreślonej. Jednopoziomowe, w zarysie wydłużone 200 × 100–120 cm, zorientowane wzdłuż osi NE-SW. Kamienie pojawiły się w stropie warstwy II, poniżej której uchwycono starszy obiekt wczesnoneolityczny (ryc. 5). Brak inwentarza.

Obiekt 7 – grób jamowy z konstrukcją kamienną. W rzucie poziomym owalny 96 × 60 cm, zorientowany wzdłuż osi N-S, w profilu nieckowaty 10 cm. Wypełnisko tworzył szarosiwy piasek. Przy kamieniach znajdowało się miniaturowe naczynko (ryc. 15:2,2a).

Inwentarz A/21563/MNS:

- a) pucharek – H1:4,5; R1:5,6; R3:6,3; R4:3,9 (ryc. 15:6),
- b) 1 fragment redeponowanej ceramiki KCWR,
- c) 1 artefakt krzemienny.

Obiekt 8 – jama o nieustalanej funkcji. W rzucie poziomym owalna 96 × 72 cm, zorientowana wzdłuż osi N-S, w profilu nieckowata miąższości 20 cm. Wypełnisko tworzył siwoszary piasek. Wewnątrz zarysu znajdowały się trzy kamienie wielkości 10–25 cm (ryc. 15:4,4a).

Inwentarz A/21564/MNS: 2 artefakty krzemienne.

Obiekt 9 – skupisko kamieni (nieustalona funkcja) 1–2-poziomowe, zbliżone w zarysie do prostokąta 130 × 100 cm, zorientowane wzdłuż osi N-S. Między kamieniami, na tle brązowego piasku, zaobserwowano drobinki węgla drzewnych (ryc. 15:8).

Inwentarz A/21565/MNS:

- a) 3 fragmenty redeponowanej ceramiki KCWR,
- b) 1 fragment ceramiki z odciskiem sznura jednodzielnego (ryc. 15:7),
- c) węgle drzewne.

Obiekt 10 – jama o nieustalonej funkcji. W rzucie poziomym owala 140 × 104 cm, zorientowana wzdłuż osi W-E. W profilu zbliżona do prostokąta, z niewielkim przełębieniem do 30 cm. Wypełnisko tworzył piasek siwo-szaro-żółty. W stropie zarejestrowano dużą ilość węgla drzewnych oraz skupisko kości zwierzęcych (ryc. 16:2,2a).

Inwentarz A/21567/MNS:

- a) 5 fragmentów ceramiki KCWR (redeponowanej?),
- b) 10 fragmentów zębów krowy (określenie specjalistyczne),
- c) 2 grudki polepy,
- d) węgle drzewne.

Obiekt 11 – jama o nieustalonej funkcji. W rzucie poziomym owalna 130 × 100 cm, zorientowana wzdłuż osi N-S, w profilu misowata 40 cm. Wypełnisko stanowił ciemnoszary piasek, przesycony spalenizną (ryc. 16:4).

Inwentarz A/21568/MNS: 6 fr. ceramiki KCWR (redeponowanej?).

Obiekt 12 – grób jamowy szkieletowy z 4–5-poziomym nasypem kamiennym, wystającym powyżej stropu jamy. W rzucie poziomym czworokątny 210 × 190 cm, zorientowany wzdłuż osi NE-SW, w profilu misowaty do 70 cm. Wypełnisko stanowił jasnobrązowy piasek z węglami drzewnymi. Na spągu jamy, pod kamieniami, odkryto resztki szkieletu postkranialnego w postaci fragmentu kości udowej, piszczelowej(?) oraz fragmenty kości łokciowej. Na tym samym poziomie, w N-W strefie obiektu, natrafiono prawdopodobnie na silnie rozłusowane kości (ryc. 16:1,1a).

Inwentarz A/21569/MNS:

- a) fragmenty garnka – R3:13,0; R4:6,0 (ryc. 16:3),
- b) 2 fragmenty ceramiki,
- c) 9 ułamków redeponowanej ceramiki KCWR,
- d) fragmenty szkieletu postkranialnego,
- e) 3 artefakty krzemienie,
- f) grudka polepy,
- g) węgle drzewne.

Obiekt 13 – jama o nieustalonej funkcji. W rzucie poziomym zbliżona do czworokąta 130 × 100 cm, zorientowana wzdłuż osi NE-SW, w profilu misowata do około 40 cm. Wypełnisko tworzył ciemnoszary piasek. W NE skraju obiektu znajdowały się trzy kamienie wielkości 35–50 cm (ryc. 16:5).

Inwentarz A/21570/MNS:

- a) 13 fragmentów ceramiki KCWR (redeponowanej?),
- b) 4 artefakty krzemienne.

Obiekt 15 – grób jamowy z konstrukcją w postaci rzędu kamieni wokół obwodu jamy. W rzucie poziomym owalny, około 150×105 cm, zorientowany wzdłuż osi N-S. Wypełnisko tworzył jasnobrunatny piasek (ryc. 17:1).

Inwentarz A/21740/MNS:

- a) 1 fragment ceramiki,
- b) 1 fragment redeponowanej ceramiki KCWR,
- c) 4 artefakty krzemienne, 2 konkracje krzemienne.

Obiekt 17 – grób jamowy z 3–4-warstwową konstrukcją kamienną (nasypem), sięgającą powyżej stropu jamy. W rzucie poziomym kolisty około 150 cm, w profilu misowaty do 85 cm. Wypełnisko stanowił jasnoszary piasek (ryc. 17:2,2a).

Inwentarz A/21740/MNS: 1 fragment redeponowanej ceramiki KCWR.

Obiekt 18 – grób jamowy z 3–4. poziomą konstrukcją kamienną (nasypem), wychodzącą poza linię stropu jamy. Pierwotnie była to duża, owalna jama około 210×120 cm. W profilu misowata ponad 70 cm. Wypełnisko tworzył ciemno-żółto-szary piasek (ryc. 17:3,3a).

Inwentarz: A/21740/MNS:

- a) 11 fragmentów redeponowanej ceramiki KCWR,
- b) 2 artefakty krzemienne.

Obiekt 19 – grób jamowy z 3–4 (?)-poziomą konstrukcją kamienną (nasypem), wystającą poza linię stropu jamy. Jej zarys uchwycono jedynie w profilu. Tworzyło go misowate 80 cm zagłębienie. Wypełnisko stanowił ciemno-żółto-szary piasek. Brak inwentarza.

Obiekt 20 – skupisko kamieni o nieustalonej funkcji. Uwidocznił się w stropie warstwy II jako wydłużony jednowarstwowy bruk 110×90 cm.

Inwentarz A/21740/MNS:

- a) 1 fragment ceramiki,
- b) 9 artefaktów krzemienych,
- c) grudka wypalanej gliny.

1. ANALIZA OBIEKTÓW

Na cmentarzysku płońskim wyróżnione zostały następujące kategorie obiektów:

- 1) groby (obiekty: 2, 3, 4, 4A, 5, 7, 12, 15, 17, 18, 19),
- 2) paleniska (obiekt 1),
- 3) jamy o nieustalonej funkcji (obiekty: 8, 10, 11, 13),
- 4) skupiska kamienne o funkcji nieokreślonej (obiekty: 6, 9, 20).

Ad 1) Z uwagi na brak, w większości przypadków, ewidentnych oznak pochówków, jako pomocnicze kryteria, dające podstawy do uznania danego obiektu za grób, przyjęto następujące cechy formalne: rodzaj wyposażenia lub/i istnienie elementów konstrukcyj-

nych w postaci nasypów, skupisk lub pojedynczych kamieni oraz wielkość i kształt jamy, a także charakter jej wypełnienia.

Wszystkie zarejestrowane groby zaliczono do typu jamowego z konstrukcjami kamiennymi. W rzucie poziomym miały one kształt owalny, kolisty lub zbliżony do czworokąta z zaokrąglonymi narożnikami. Średnia ich długość wynosiła 147,4 cm, szerokość 114,3 cm, natomiast głębokość 53 cm. Groby te były zorientowane przeważnie wzdłuż osi N-S, niekiedy z niewielkimi odchyleniami w kierunku NW-SE.

Występujące zabezpieczenia kamienne podzielono na dwa rodzaje. Pierwszy obejmuje konstrukcje w formie nasypów złożonych z 3–5 poziomów kamieni, wystających powyżej stropów jam i oznaczających pierwotnie grób na powierzchni (ryc. 13:2a; 16:1a; 17:2a,3a). Drugi – konstrukcje złożone zaledwie z kilku lub kilkunastu kamieni – niektóre z nich (ob. 15) stanowiły, być może, resztki większego obwarowania (ryc. 17:1). Kamienie występowały tu w różnych układach. Rozmieszczane były w obu końcach jamy (ob. 4) w liczbie 1–2 sztuk (ryc. 13:5,5a); układano je także pojedynczo lub w skupiskach, na przykład w środkowej części obiektu (ob. 3, 5, 7) lub wzdłuż obwodu jamy (ob. 15). Średnica użytych do budowy kamieni wynosiła przeważnie 20–50 cm. Tego typu konstrukcje kamienne rejestrowane są na cmentarzyskach dolnoodrzańskiej KCSz¹³⁶, występują również na stanowiskach związanych z osadnictwem KU na obszarze ziemi lubuskiej, południowej Polski¹³⁷, Czech i Moraw¹³⁸, a także Saksonii¹³⁹.

W występującym tu miejscami piaszczystym podłożu zaobserwowano ewidentny ślad pochówku tylko w obiekcie 12, gdzie zachowały się fragmenty szkieletu postkranialnego, przykrytego nasypem kamiennym. Z ułożenia resztek kości długich kończyn górnych i dolnych po linii E-W można wnosić, iż zmarły spoczywał mniej więcej wzdłuż osi N-S, na boku, z mocno podkurczonymi nogami, z rękami zgiętymi w łokciach. Jedna ręka znajdowała się z całą pewnością blisko tułowia, natomiast druga mogła być wysunięta do przodu i spoczywać gdzieś na wysokości głowy. Natomiast w obiekcie 2 odkryto zaledwie jeden, niewielki fragment kości, przyklejonej do redeponowanej ceramiki KCWR. Przypuszcza się, że może to być kość ludzka.

Inwentarze odkrywanych na stanowisku grobów tworzyła głównie ceramika, w żadnym nie natrafiono na przedmioty metalowe. Spośród 11 zarejestrowanych grobów w pięciu znaleziono naczynia całe lub ich fragmenty, w liczbie 1–3 sztuk; niektóre z nich były lokowane przy lub pod kamieniami. Naczyniom towarzyszyły najczęściej narzędzia lub półsurowiec krzemienisty¹⁴⁰. Tylko w jednym przypadku (ob. 4),

¹³⁶ Schroeder 1951, s. 3, 67 n.; Sarnowska 1969, s. 35; Siuchniński 1969, tabl. XX; 1972, s. 152; Rassmann 1993, tabl. 3, 9, 11 n.

¹³⁷ Butent-Stefaniak 1997, s. 183, ryc. 31, s. 184.

¹³⁸ Pleinerová 1967, s. 20; Tihelká 1953, s. 235–241.

¹³⁹ Mirtschin 1941, s. 12,13, ryc. 11; Billig 1958, s. 23, ryc. 8.

¹⁴⁰ W związku z istnieniem niegdyś w tym miejscu osady KCWR nie można wykluczyć, iż przynajmniej częściowo wytwory krzemienne zostały redeponowane, podobnie jak liczne fragmenty ceramiki wczesnoneolitycznej.

taki właśnie zestaw uzupełniała walcowata zawieszka z bursztynu. W trzech grobach natomiast nie natrafiono na ślady wyposażenia.

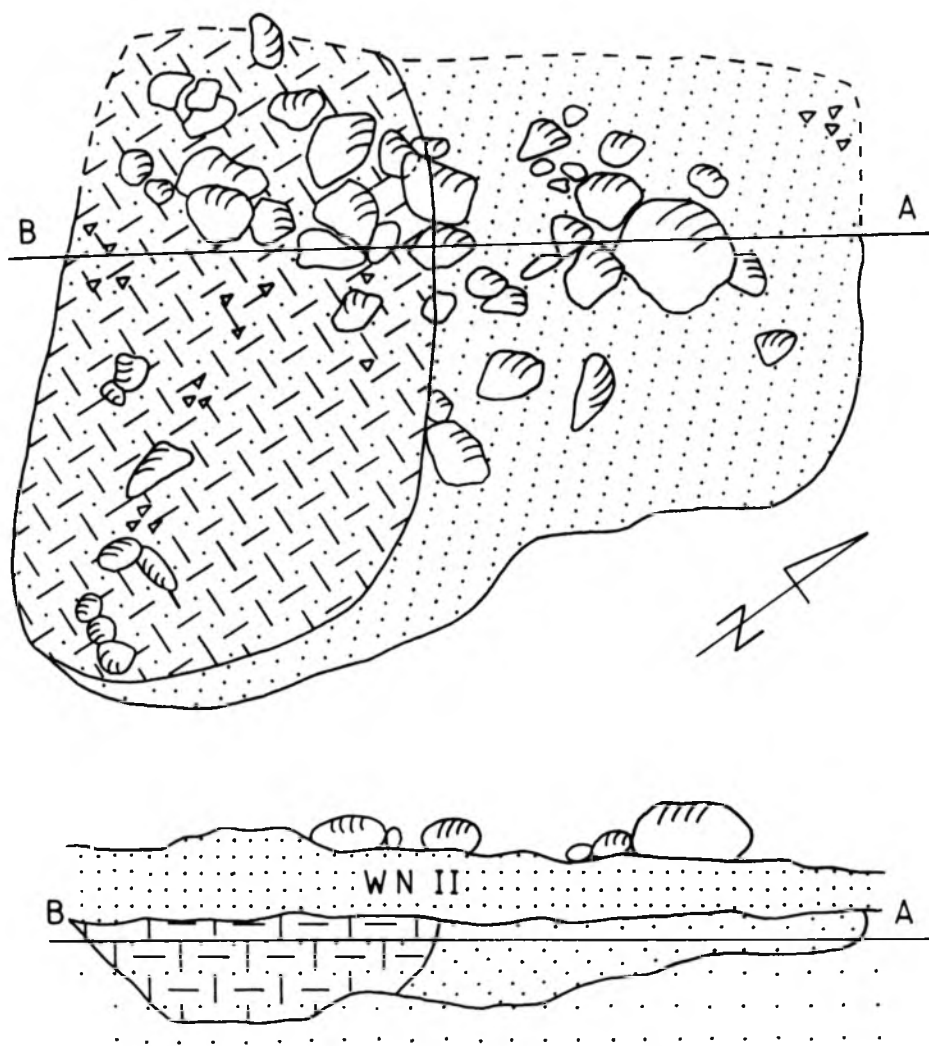
Wypełniska jam grobowych tworzył piasek, najczęściej w odcieniu siwoszarym, szarym lub w tonacjach brunatno-brązowo-szarych. Rejestrowane w nich drobinki węgla drzewnych stanowią, być może, świadectwo bliżej nieokreślonych rytuałów pogrzebowych lub zachowań związanych z kultem zmarłych.

Ad 2) Jako palenisko zinterpretowano w obrębie cmentarzyska zaledwie jeden obiekt, na podstawie występujących w nim silnie przepalonych kamieni oraz spalenizny (ryc. 13:1,1a).

Ad 3) Do jam o nieustalonej funkcji zaliczono obiekty, których przeznaczenia oraz chronologii nie udało się określić w sposób jednoznaczny. Ich interpretacja formalno-funkcjonalna w znacznym stopniu została utrudniona niekorzystnym stanem zachowania, będącym efektem procesów podepozycyjnych lub też wynikającym z jednorazowego zniszczenia (ryc. 14:4, 4a; 16:2, 2a, 4, 5). Obiekty te można interpretować dwojako. Z jednej strony, poprzez analogie z tego samego cmentarzyska, wolno je uznać za pozostałości jam grobowych. Miały one bowiem w rzucie poziomym kształt owalny, w profilu misowaty lub nieckowaty. Średnia ich długość wynosiła 106,5 cm, szerokość 63 cm. Zorientowane były głównie po osi N-S. W obrębie niektórych obiektów znajdowało się po kilka kamieni, stanowiących być może pozostałość większych obwarowań. Wypełnisko stanowił tu piasek o barwie przeważnie szarej lub siwoszarej. Z drugiej strony, na podstawie analogii do obiektów na przykład ze Strachowa¹⁴¹, jamy te można by ostrożnie powiązać z funkcjonującą w tym miejscu osadą wczesnoneolityczną. Taką właśnie chronologię sugeruje występująca w tych obiektach ceramika KCWR. Należy tu jednocześnie wziąć pod uwagę fakt, iż ceramika wczesnoneolityczna również dobrze mogła ulec redepozycji w trakcie użytkowania tego terenu we wczesnym okresie epoki brązu. Wskazane jamy stanowiłyby więc dla niej złożo wtórne. Podstaw do rozstrzygnięcia kwestii chronologii tych obiektów nie daje również analiza występujących tu krzemieni, nie mają one bowiem w zasadzie żadnych walorów chronologizujących.

Ad 4) Z cmentarzyskiem powiązano również trzy 1–2-poziomowe, dość zwarte skupiska kamieni długości 110 – około 200 cm, szerokości 90–120 cm. Przeznaczenie tych skupisk jest, niestety, niewiadome. Wszystkie wystąpiły w stropie II warstwy naturalnej. O ich włączeniu do nekropolii zdecydowała głównie stratyfikacja obiektu 6. Zalegał on bowiem ewidentnie powyżej wczesnoneolitycznej jamy (ob. 6A), znajdującej się w spągu wspomnianej II warstwy naturalnej (ryc. 5).

¹⁴¹ Kulczycka-Leciejewiczowa 1997, jamy: 19, 26, 61, 63, 117.

Ryc. 5. Szczecin-Plonia, stan. 2. Rzut poziomy i profil obiektu 6 – skupisko kamieni odkryte w stropie warstwy naturalnej II, związane z cmentarzyskiem; rzut poziomy i profil obiektu 6A – jama z wczesnego neolitu (rys. I. Sukiennicka)

Abb. 5. Szczecin-Plonia, Fst. 2. Planum und Profil von Befund 6 – einer Steinkonzentration in Höhe der mit dem Gräberfeld in Zusammenhang stehenden natürlichen Schicht II; Planum und Profil von Befund 6A – einer frühneolithischen Grube (Zeichn. I. Sukiennicka)

2. MATERIAŁ RUCHOMY

Zbiór ceramiki mającej dostateczną liczbę cech istotnych do określenia morfologii, składa się zaledwie z sześciu całych naczyń i dwóch zachowanych fragmentarycznie. Tak nieliczny zestaw naczyń udało się uporządkować w następujące typy według klasyfikacji B. Butent-Stefaniak¹⁴².

1. Naczynie nawiązujące do form podgrupy II-a podtypu IIIE: przysadzisty kubek o dnie prostym, podstawie płaskiej, brzuścu baniastym, z zaznaczonym załomem, umieszczonym prawie w połowie H1, wylewie z krawędzią silnie wygiętą na zewnątrz, zaopatrzone w taśmowate ucho umocowane wertykalnie nieco powyżej załomu brzuśca. Naczynie wykonane z gliny lekko schudzonej piaskiem, faktura obu powierzchni jest gładka (zewnątrzniej dodatkowo wyświecana), przełam jednobarwny, barwa powierzchni plamista w odcieniach beżowo-brunatno-szarych, grubość ścianki wynosi 0,5 cm (ryc. 14:6).

2. Naczynie zachowane szczątkowo, nawiązuje do form misowatych podtypu IIA w ramach grupy III. Delikatnie łukowato wygięte ścianki nadają naczyniu kształt zbliżony do półkulistego. Wylew o krawędzi prostej oddzielony jest od brzuśca tylko minimalnym, dookólnym zgrubieniem. Ceramikę wykonano z gliny schudzonej piaskiem oraz różowym tłuczniem, powierzchnie obydwu ścianek są gładkie, koloru szarego, przełam jednobarwny, grubości ścianek wahają się 0,7–1,2 cm (ryc. 15:1).

3. Naczynie zachowane we fragmentach, nawiązuje do pucharów esowatych grupy V podtypu IIA lub do pucharków grupy VI podtypu IIA, ma proste dno o podstawie płaskiej, brzusiec jajowaty, na powierzchni którego widnieje poziomy guzek (uchwyt). Okaz wykonany jest z gliny schudzonej piaskiem i dużą ilością miki, powierzchnie obydwu ścianek są silnie starte (pierwotnie przypuszczalnie były gładkie), przełam jednobarwny czarny, barwa powierzchni zewnętrznej i wewnętrznej beżowa, grubość ścianek około 0,7 cm (ryc. 16:3).

4. Naczynie zbliżone do form grupy V podtypu IIIA: puchar o dnie prostym z płaską podstawą, brzuścu jajowatym oddzielonym od lekko przewężonej szyjki żebrowatym załomem, umieszczonym powyżej połowy wysokości naczynia, na którym znajdują się dwa umocowane horyzontalnie plackowate guzki; krawędź wylewu jest lekko wygięta na zewnątrz. Puchar wykonano z gliny schudzonej tłuczniem, faktura obydwu powierzchni jest gładka, przełam jednobarwny, barwa powierzchni zróżnicowana (plamista) w tonacji beżowo-brązowo-szarej, grubość ścianki 0,5 cm (ryc. 14:5).

5. Naczynia nawiązujące do form grupy VI, zbliżone do podtypu IIA. Są to trzy pucharki beczułkowate, mające łagodnie łukowate ścianki. Dwa z nich tworzą odmianę o wylewie z krawędzią wylewu nieznacznie zagiętą do środka, z dnem prostym, silnie wyodrębnionym (uformowanym w rodzaj stopki) i nieco wklęsłym do wewnątrz. Trzeci pucharek, stanowiący kolejną odmianę, ma krawędź wylewu nieznacznie wychyloną na zewnątrz, dno słabo wyodrębnione z płaską podstawą. Pucharki wykonane są z gliny

¹⁴² Butent-Stefaniak 1997.

schudzonej piaskiem, powierzchnie mają zniszczone (prawdopodobnie pierwotnie były gładkie), przełam jednobarwny, barwę powierzchni beżowoszarą, grubość ścianek waha się 0,5–0,7 cm (ryc. 14:2; 15:3,6).

6. Puchar dwustożkowaty, zbliżony do form grupy V, reprezentujący w ramach typu III kolejny podtyp C, spełniający następujące warunki: H1 mniejsze od R3 oraz R1 mniejsze od R3. Naczynie ma dno proste, o podstawie płaskiej, ostry załom brzuśca umieszczony nieco poniżej H1, lekko przewężoną szyjkę zakończoną wylewem o krawędzi prostej; powyżej załomu brzuśca umieszczone są wertykalnie dwa niewielkie taśmowate uszka. Naczynie wykonano z gliny schudzonej tłucznem, faktura obydwu powierzchni jest gładka, barwa powierzchni zewnętrznej jasnoszara, wewnętrznej beżowa, grubość ścianki waha się 0,4–0,5 cm (ryc. 14:1).

Poza wymienionymi naczyniami wiązać można z cmentarzyskiem jeszcze 21 drobnych fragmentów ceramiki. Większość ułamków odkryto w naruszonym wkopami obiekcie 16, należącym do osady wczesnoneolitycznej. Natomiast w jamach (obiekty: 1, 2, 3, 9, 12, 15) należących do cmentarzyska zarejestrowano tylko pojedyncze skorupy. Oczywiście tak silnie rozdrobniona ceramika nie dawała podstaw do przeprowadzenia analiz porównawczych. Mogła być jedynie w prosty sposób opisana w zakresie technologii, ewentualnej mikromorfologii czy zdobnictwa.

Wśród zarejestrowanych ułamków wystąpiły fragmenty tylko trzech wylewów:

1) Wylew o krawędzi prostej z brzegiem zaokrąglonym, poniżej której znajduje się listwa plastyczna, należy prawdopodobnie do naczynia misowatego (ryc. 17:4). Fragment ten wykonany jest z gliny znacznie schudzonej dość grubym tłucznem, co nadaje powierzchni szorstką fakturę, barwa przełamu jest szara, ścianek brunatnoszara, ich grubość nie przekracza 1 cm.

2) Wylew o krawędzi prostej z brzegiem zaokrąglonym stanowi prawdopodobnie pozostałość nieprofilowanej misy o ściankach gładkich, grubości do 0,9 cm, szarej barwie powierzchni.

3) Wylew o krawędzi wygiętej na zewnątrz stanowi pozostałość naczynia profilowanego, prawdopodobnie esowato. Wykonany jest z gliny schudzonej piaskiem, powierzchnie po obu stronach są szorstkie (pierwotnie były chyba gładkie), barwa ścianek na zewnątrz jest beżowa, wewnątrz i w przełomie ciemnoszara do czarnej, ich grubość nie przekracza 1,2 cm.

Pozostałe fragmenty ceramiki nie wykazują cech mikromorfologicznych, w związku z tym poddano je tylko opisowi technologicznemu. Ułamki te wykonano z gliny schudzonej tłucznem, piaskiem oraz miką. Faktura powierzchni zewnętrznej jest głównie gładka oraz gładka polerowana, a tylko sporadycznie szorstka. Kolor powierzchni jest zróżnicowany, przeważnie spotyka się barwy: beżową, ceglastą, brunatną, szarą i czarną. Grubości ścianek wahają się 0,5–1,2 cm.

Zdobnictwo ceramiki jest niezwykle ubogie. Na powierzchni zaledwie czterech niewielkich fragmentów zarejestrowano ornament w postaci odcisków paznokciowych

¹⁴³ Kozłowska 1993, s. 41.

(ryc. 13:3), zwielokrotnionych, prawdopodobnie, dookólnych linii rytych, odcisków sznura jednodzielnego (ryc. 15:7) oraz listwy plastycznej (ryc. 17:4).

Poza przedstawionym zbiorem ceramiki naczyniowej pozyskano również dość liczne artefakty krzemienne (por. aneks) oraz 1 zawieszkę z bursztynu (ryc. 14:7). Przedmiot ten, o walcowatym kształcie, został częściowo przewiercony wzdłuż dłuższej osi. Posiada on również mały otworek w ścianie przy krawędzi. W ramach podziału F. Mazurowskiego¹⁴⁴ przedmiot ten zaklasyfikowałam do grupy 2, czyli do ozdób użytkowanych jako zawieszki.

3. CHRONOLOGIA

W analizowanych grobach zarejestrowano zaledwie jeden zwarty zespół (grób 4) złożony z bursztynowej zawieszki, 2 artefaktów krzemiennych oraz 3 naczyń.

Pierwsze z nich to duży kubek (ryc. 14:6) podtypu III E, należący do grupy II a. Ceramika tego typu datowana jest przede wszystkim na III-IV fazę KU w Polsce¹⁴⁵, sporadycznie występuje również w fazie klasycznej¹⁴⁶. Najbliższe analogie do naczynia z Płoni znane są z obszaru Śląska, z miejscowości Domasław¹⁴⁷ oraz Głogów¹⁴⁸. Podobne naczynie odkryto również na cmentarzysku w Śmiardowie Krajeńskim. Zostało ono zaliczone przez K. Schäfera¹⁴⁹ do grupy 2, reprezentującej tzw. fazę Topolno, której chronologia mieści się w ramach BA1. Zbliżony egzemplarz znany jest także z miejscowości nieokreślonej, z terenu środkowych Niemiec. G. Neumann¹⁵⁰ datuje go na, wydzieloną przez siebie, wczesną fazę unietycką.

Drugim naczyniem jest puchar z grupy V podtypu III A – smukły, z wyraźnym ostrym załomem w 2/3 wysokości, zaopatrzony w dwa płaskie uchwyty (ryc. 14:5). Na terenie Czech podobne naczynia datowane są na III-IV, a niekiedy również i na V fazę KU¹⁵¹. W Niemczech zbliżoną ceramikę G. Neumann¹⁵² datuje na wczesną fazę KU, a nieco bardziej pękate formy – już na fazę klasyczną. W Polsce analogiczne naczynie do płońskiego, mające jednak tylko jeden uchwyt, znane jest z obszaru ziemi lubuskiej¹⁵³. Kolejne dwa egzemplarze zarejestrowano na terenie Śląska, w miejscowościach Siedlce oraz Wierzbice. Chronologię tych naczyń ustalono na III-IV fazę KU¹⁵⁴. Zważywszy więc na bliskie do nich podobieństwo, także naczynie z Płoni można by datować analogicznie.

¹⁴⁴ Mazurowski 1983, s. 31.

¹⁴⁵ Machnik 1977, s. 117, tabl. XXI: 9, 27-30.

¹⁴⁶ Butent-Stefaniak 1997, s. 54.

¹⁴⁷ Sarnowska 1969, s. 256, ryc. 97:f.

¹⁴⁸ Butent-Stefaniak, 1997, tabl. 36:2, 5.

¹⁴⁹ Schäfer 1987, s. 127, 137, tabl. 57:a.

¹⁵⁰ Neumann 1929, s. 87, tabl. VI:11, s. 140.

¹⁵¹ Pleinerova 1966, s. 439, 440.

¹⁵² Neumann 1929, s. 82, tabl. IV:3, 4.

¹⁵³ Sarnowska 1969, s. 352, ryc. 161:d.

¹⁵⁴ Machnik 1978, s. 92, 93; Butent-Stefaniak 1997, s. 80.

Ostatnim okazem z omawianego zespołu jest niewielki puchar dwustożkowy (ryc. 14:1) podtypu IIIC, należący do grupy V. Zbliżony do niego egzemplarz, tylko wyraźnie większy, znany jest z cmentarzyska kurhanowego w Wartinie, Kr. Angermünde. Naczynie to K. Siuchniński¹⁵⁵ w sposób ogólny wiąże z KCSz. Podobne formy, ale bez uch, zanotowano także na cmentarzysku w Śmiardowie Krajeńskim¹⁵⁶ oraz w miejscowości Żdźary w pobliżu Goleniowa. Tę ostatnią K. Siuchniński¹⁵⁷ datuje na tzw. fazę płońską KCSz. Omawiany typ pucharów nawiązuje bardzo silnie do naczyń dwustożkowych, spotykanych już w grobach megalitycznych kręgu KPL¹⁵⁸.

Inne przedmioty należące do zespołu, a mianowicie wspomniane 2 artefakty krzemienne (ryc. 14:3,4) nie mają same w sobie walorów datujących. Podobnie jest także z walcową zawieszka bursztynową (ryc. 14:7), do której nie udało się znaleźć żadnej analogii. Można tylko stwierdzić, iż ozdoba ta kształtem przypomina paciorki rurowe, występujące na Niżu Europejskim w materiałach neolitycznych¹⁵⁹. W północno-zachodniej Polsce spotykane są często na przykład na stanowiskach KAK¹⁶⁰.

W pozostałych grobach (obiekty 3, 4A, 5, 7, 12) wystąpiły pojedyncze naczynia, wśród nich 3 niewielkie pucharki zbliżone do podtypu IIA w ramach grupy VI. Tę grupę miniaturowych naczynek określa się w literaturze niemieckiej jako „Kummerkeramik”¹⁶¹. Na obszarze Niemiec pojawiają się one już w środkowym neolicie i trwają przez jego późny odcinek, aż do wczesnego okresu epoki brązu; ich chronologię uściślają zwykle współwystępujące z nimi przedmioty¹⁶².

Odmiana o słabo wyodrębnionym dnem z podstawą płaską (ryc. 15:3) posiada bliską analogię na tym samym cmentarzysku¹⁶³. Jego liczne odpowiedniki występują również na terenie ziemi lubuskiej, w okolicach Wrocławia, na Dolnym Śląsku i Dolnych Łużycach. Pochodzące stąd pucharki datowane są głównie na późną lub klasyczną fazę KU¹⁶⁴. Analogiczne naczynka, niektóre zaopatrzone w niewielki guzek, występują także na obszarze północnej Saksonii, na stanowiskach KU¹⁶⁵. Również podobne formy charakterystyczne są dla klasycznej oraz późnej fazy KU na terenie Czech¹⁶⁶ i Moraw¹⁶⁷.

Natomiast odmiana z dobrze wyodrębnionym dnem w formie stopki (ryc. 14:2; 15:6) posiada analogie na terenach północno-zachodnich i środkowych Niemiec. Do płońskich

¹⁵⁵ Siuchniński 1969, s. 203, tabl. XXVI:30.

¹⁵⁶ Schäfer 1987, tabl. 58, grób 52.

¹⁵⁷ Siuchniński 1969, s. 176, tabl. XX:a – stan. 13.

¹⁵⁸ Nilius, 1971, tabl. 28:1; 35:b, c; 42:a; Schuldt 1972, tabl. 38.

¹⁵⁹ Klebs 1882, tabl.I:1-15, tabl. XII:18,19,21; Machnik 1979, s. 389, ryc. 238:8; Mazurowski 1983, s. 24-25; Bukowski 1998, s. 52.

¹⁶⁰ Wiślański 1966, s. 136, ryc. 2:1-5,7; s. 142, ryc. 5:11-15; Siuchniński 1969, s. 204, 205, tabl. XXVII:d.

¹⁶¹ Sprockhoff 1942, s. 19; Berlekamp 1957, s. 50.

¹⁶² Sprockhoff 1930, s. 232-234; Nilius 1971, s. 53; Rassmann 1993, s. 35.

¹⁶³ Kersten 1958, tabl. 56:582a.

¹⁶⁴ Butent-Stefaniak 1997, s. 83.

¹⁶⁵ Neumann 1929, tabl. XIII:14; Billig, 1958, s. 35, ryc. 16:2, s. 39, ryc. 18:5 n.

¹⁶⁶ Moucha 1963, ryc. 15.

¹⁶⁷ Ondraček 1962, s. 70, ryc. 47:5, 52:2.

egzemplarzy bardzo podobne są naczynka z cmentarzysk w Grenzin, Kr. Franzburg¹⁶⁸ i Dwasieden, Kr. Rugia¹⁶⁹. To ostatnie datuje się na późny neolit sztyletami typu I¹⁷⁰. Kolejny pucharek pochodzi z miejscowości Wespenen, Kr. Kalbe. G. Neumann¹⁷¹ uznaje go za bardzo wczesną odmianę naczyń miseczkowatych (Kummen) i datuje na fazę I – preunietycką.

Puchar (ryc. 16:3) z grobu 12, z uwagi na szczątkowy stan zachowania, jest trudny do sklasyfikowania. Przy obecnym stanie zachowania naczynie to zdaje się przypominać okaz z grobu nr 5 (por. ryc. 15:3), reprezentujący podtyp IIa w ramach grupy VI. Z drugiej strony, jajowaty brzusiec oraz widniejący na nim guzek, a także dość duże rozmiary, pozwalają umieścić to naczynie w podtypie IIA w ramach grupy V. Zbliżona do niego forma – odkryta w 1907 r. – znana jest z tego samego cmentarzyska¹⁷². Podobnie jak wszystkie pozyskane stąd przed wojną źródła, i ten puchar został datowany w sposób bardzo ogólny na tzw. fazę płońską, czyli młodszą fazę rozwojową dolnoodrzańskiej KCSz¹⁷³. Naczynia analogiczne do egzemplarza z Płoni wystąpiły również na cmentarzysku w Śmiardowie Krajeńskim¹⁷⁴. K. Schäfer określa je jako „einfache Becher”, czyli jajowate, raczej słabo profilowane formy z zaznaczonym lub nie zaznaczonym wylewem, zaopatrzone niekiedy w uchwyt. Wspomniany autor puchary te wiąże ze wszystkimi fazami tzw. kultury śmiardowskiej¹⁷⁵. Natomiast w KU typ ten funkcjonuje od I do IV fazy¹⁷⁶.

Ostatnim naczyniem jest misa (ryc. 15;1) nawiązująca prawdopodobnie do podtypu IIA w obrębie grupy III. Stwierdzono, iż formy te, niestety, w większości nie stanowią dobrych wyznaczników chronologicznych, gdyż pojawiają się już w I fazie KU i trwają aż do BA2. Ich datowanie uściśla się jedynie na podstawie analizy poszczególnych zespołów¹⁷⁷. W związku z tym, że misa z Płoni nie współwystępowała z innymi przedmiotami, nie jest możliwy powyższy zabieg. Wolno jedynie stwierdzić starszeństwo obiektu 4A, w którym wystąpiła misa, w stosunku do przecinającego go obiektu 4.

Zarys tła kulturowego

Na zbadanej powierzchni 174 m² odkryto obiekty reprezentujące dwie fazy użytkowania stanowiska. Pierwsza faza związana jest z funkcjonowaniem osady ludności kultury ceramiki wstęgowej rytej, druga – cmentarzyska „wczesnobrązowego”. Jak widać na rycinie 3, obiekty należące do każdej z tych faz nie tworzą osobnych, niejako „czystych” chronologicznie skupisk, lecz występują razem. Ich nawarstwianie się czy też wzajemne

¹⁶⁸ Kersten 1958, tabl. 18:234.

¹⁶⁹ Kersten 1958, tabl. 2:19k.

¹⁷⁰ Rassmann 1993, s. 35.

¹⁷¹ Neumann 1929, s. 99, 141, tabl. VII:28.

¹⁷² Kersten 1958, 56:581a; por. część I artykułu.

¹⁷³ Siuchniński 1972, s. 158.

¹⁷⁴ Siuchniński 1969, tabl. IV; Schäfer 1987, tabl. 53:b grób 37; tabl.48:a grób 25; tabl. 55:b grób 43.

¹⁷⁵ Schäfer 1987, s. 149.

¹⁷⁶ Butent-Stefaniak, s. 79; por. znaleziska z lat 1839–1907.

¹⁷⁷ Butent-Stefaniak, 1997, s. 66.

przecięcia zarejestrowano, jednak, zaledwie w dwóch przypadkach (obiekty 6 i 6A oraz 3 i 14). Ogółem odkryto 23 obiekty, z czego 15 powiązано z cmentarzyskiem, a 4 z osadą. W przypadku 4 obiektów (jam o nieustalonej funkcji) nie udało się jednoznacznie określić chronologii. Ustalono jednak z całą pewnością, iż cmentarzysko zajmowało piaszczysty stok wyniesienia. We wczesnym okresie epoki brązu penetrowany był także obszar powyżej jego krawędzi. Wskazują na to wkopy w obrębie obiektu 16 (ryc. 3), w których zarejestrowano liczny materiał krzemienno datowany na początek epoki brązu¹⁷⁸. Przypuszcza się, iż wkopy te mogą być świadectwem prób poszukiwania dogodnego, to znaczy piaszczystego, podłoża pod jamy grobowe.

Wśród obiektów: 1, 2, 3, 4, 4A, 5, 6, 7, 9, 12, 15, 17, 18, 19, 20, jak się wydaje bezsprzecznie związanych z cmentarzyskiem, 11 zidentyfikowano jako groby. Wszystkie zaliczono do typu jamowego z konstrukcjami kamiennymi, oznaczającymi niekiedy pierwotnie grób na powierzchni (obiekty 2, 12, 17, 18, 19). Część obiektów posiadała regularne nasypy, natomiast inne zawierały od kilkunastu do kilku zaledwie kamieni. Wielkość jam grobowych była wyraźnie zróżnicowana, wahała się od około 1,0 do ponad 2,0 m w rzucie poziomym. Prawdopodobnie ich wymiary miały związek z płcią osobnika czy też jego wzrostem. Nie bez znaczenia mógł być również sposób ułożenia zmarłego (np. w silnym przykurczu), a także liczba pochówków w jamie¹⁷⁹. W rozplanowaniu analizowanych grobów nie doszukano się żadnych wyraźnych układów.

W większości jam nie natrafiono na szczątki zmarłych; piaszczyste, łatwo przepuszczalne podłoże wyraźnie nie sprzyjało zachowaniu się kości. Jedynie w obiekcie 12 odkryto niewielkie fragmenty szkieletu postkranialnego. Bezpośrednio więc tylko na tej podstawie wnosimy o panującym tu zwyczaju inhumowania zwłok. Nie przeczy temu forma, wypełnisko i/lub wyposażenie pozostałych obiektów uznanych za groby. Niestety, brak materiałów kostnych nie daje żadnych podstaw do przeprowadzenia analiz antropologicznych, wyjaśniających tak elementarne kwestie, jak zróżnicowanie populacji według płci, wiek czy liczba pochówków w grobach.

Wyposażenie grobowe stanowiła głównie ceramika. Poświadczają to zarówno znaleziska przedwojenne (por. część I artykułu), jak i obecne badania. Na podstawie zebranych źródeł niemożliwe jest jednak sformułowanie ogólnych wniosków, na temat na przykład liczby wkładanych do grobów naczyń czy też panujących reguł w tym zakresie. Wiadomo jedynie, iż w jamach grobowych umieszczano najmniej po jednym naczyniu; niekiedy ustawiane były one przy lub pod kamieniami.

Wytwory krzemienne tworzą następną, relatywnie liczną, grupę źródeł zarejestrowanych na cmentarzysku. Pochodzą stąd tak charakterystyczne formy, jak płoszcza lancetowate oraz szereg drobnych artefaktów¹⁸⁰.

Najmniejszą grupę przedmiotów stanowią znaleziska metalowe oraz bursztynowe. Zdają się one zajmować również ostatnią pozycję pod względem frekwencji w poszcze-

¹⁷⁸ Galiński, aneks.

¹⁷⁹ Butent-Stefaniak 1997, s. 180.

¹⁸⁰ Galiński, aneks oraz część I artykułu.

gólnych obiektach. W 11 grobach odkrytych w trakcie ostatnich badań oraz, przypuszczalnie, w podobnej liczbie zarejestrowanych grobów w latach 1839–1907 przedmioty metalowe wystąpiły tylko dwukrotnie (por. część I artykułu). Wydaje się, iż tak rzadkie występowanie metalu w grobach płońskich jest raczej wyrazem panującego ówczasie zwyczaju pogrzebowego, a nie na przykład wynikiem ogólnego braku tego typu surowca. Znane są bowiem liczne przykłady metali „wczesnobrązowych”, występujących na interesującym nas obszarze w skarbach oraz w postaci znalezisk luźnych¹⁸¹. W przypadku cmentarzyska w Płoni można więc przypuszczać, iż mamy do czynienia z przetrwaniem silnych tradycji schyłkowoneolitycznych, przejawiających się we wkładaniu do grobów głównie naczyń oraz wyrobów krzemiennych.

Osadnictwo w rejonie Wzgórz Bukowych związane z wczesnym okresem epoki brązu nie należy do dobrze rozpoznanych. W rejonie tym zanotowano, łącznie z cmentarzyskiem płońskim, 14 stanowisk zróżnicowanych pod względem wartości poznawczej. W przeważającej mierze są to tak zwane znaleziska pojedyncze, rzadziej cmentarzyska oraz skarby pozbawione, niestety, lokalizacji (ryc. 6). Znamienny jest tu również brak ewidentnych śladów osad, z którymi można byłoby powiązać wspomniane nekropolie.

Generalnie, początek epoki brązu na Pomorzu nie został, jak dotychczas, dobrze zbadaany również pod względem chronologicznym. Podkreśla się bowiem niejednokrotnie poważne trudności w uściśleniu datowania zespołów oraz poszczególnych znalezisk z tego terenu¹⁸². W związku z tym, postuluje się podjęcie studiów zmierzających do wypracowania regionalnej wersji systemu periodyzacyjnego, uwzględniającego datowanie poszczególnych faz¹⁸³. Realizacja tego zadania może być spełniona tylko pod warunkiem wcześniejszego uporządkowania całego posiadanego zbioru źródeł, a także podjęcia systematycznych badań wykopaliskowych oraz jak najszybszego opracowania ich wyników. W świetle tego, co zostało powiedziane, sprecyzowanie czasu użytkowania cmentarzyska płońskiego nie należy do zadań łatwych. Tym bardziej, że jego datowanie oparto głównie na analogiach odnoszących się do morfologii naczyń.

Próbę uściślenia chronologii cmentarzyska oraz opisanie pewnych, manifestujących się tu elementów kulturowych podjęto na podstawie analizy wszystkich dostępnych źródeł. W badanym materiale można było dostrzec dwie zasadnicze tendencje. Pierwsza stanowi przejaw tradycji późnoneolitycznej, druga natomiast związana jest z oddziaływaniem wczesnobrązowej KU.

Tradycja późnoneolityczna uwidacznia się na cmentarzysku płońskim w:

- 1) występowaniu lancetowatych sztyletów krzemiennych (ryc. 8:1,2), charakterystycznych dla strefy południowo-zachodnio-bałtyckiej u schyłku neolitu i wiążących się silnie z tradycją KPDz¹⁸⁴;
- 2) stosowaniu techniki łuszczeniowej typowej dla późnych faz KCSz¹⁸⁵;

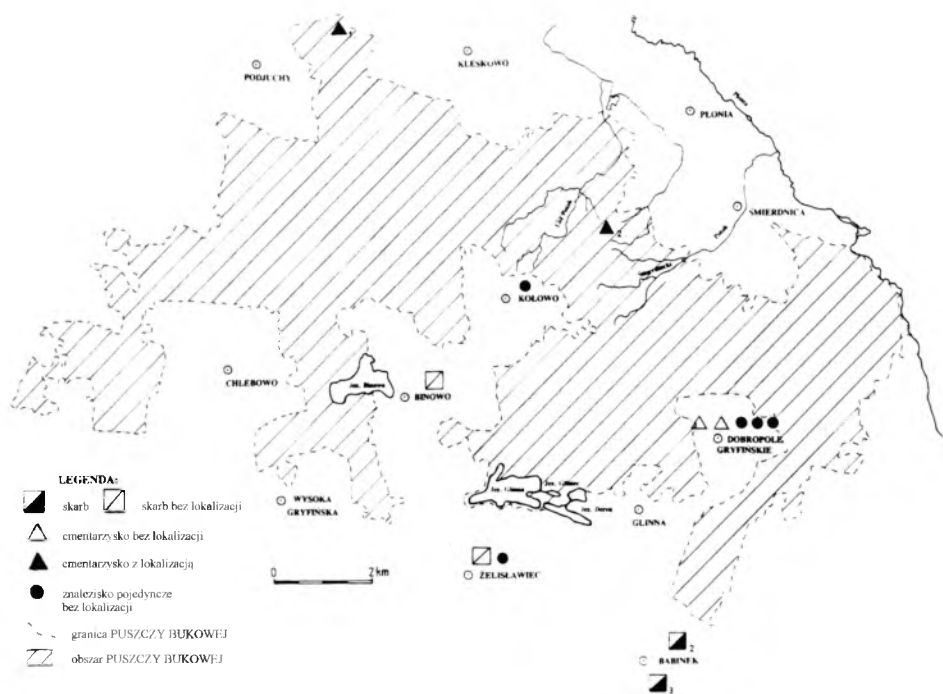
¹⁸¹ Blajer 1990; 2001.

¹⁸² Kłosińska 1996, s. 69; Bukowski 1998, s. 40.

¹⁸³ Dąbrowski 1985, s. 107; Czebreszuk 2001, s. 67–72.

¹⁸⁴ Czebreszuk 2001, s. 130, 131.

¹⁸⁵ Kozłowski 1972, s. 183; Galiński, aneks.

Ryc. 6. Szczecin-Płonia, stan. 2. Kontekst osadniczy cmentarzyska związany z obszarem Wzgórz Bukowych (wg D. Kozłowskiej, rys. I. Sukiennicka)

Abb. 6. Szczecin-Płonia, Fst. 2. Das Gräberfeld im Besiedlungsnetz im Gebiet der Buchheide (Zeichn. I. Sukiennicka nach Vorlage von D. Kozłowska)

3) występowaniu następujących form ceramicznych:

a) pucharów dwustożkowatych (ryc. 12:2;14:1), nawiązujących do form naczyniowych z kręgu KPL;

b) pucharków beczułkowatych z wyodrębnioną stopką (ryc. 14:2; 15:6); jest to odmiana „Kummerkeramik” spotykana w inwentarzach kultur późnoneolitycznych na terenach zachodnich i północnych Niemiec;

c) amfory z dwoma osadzonymi wertykalnie uchami (ryc. 12:3), nawiązującej do form naczyniowych KCSz;

d) amfory dwuuchej z baniastym brzuścem i cylindryczną szyjką (ryc. 12:1), nawiązującej do typowych form naczyń KCSz z terenu środkowych Niemiec;

e) puchara słabo profilowanego, o prawie cylindrycznej szyjce, oddzielonej od brzuśca plastycznym zgrubieniem z umieszczonymi na nim dwoma guzkami (ryc. 10:1), stanowiącego charakterystyczną formę naczyniową dolnoodrzańskiej KCSz; przypuszczalnie można ją wywodzić z naczyń KPDZ;

4) wyposażaniu grobów głównie w naczynia oraz wytwory krzemienne;

5) zabezpieczeniu grobów konstrukcjami kamiennymi w formie nasypów; zwyczaj ten jest charakterystyczny dla schyłkowoneolitycznej fazy dolnoodrzańskiej KCSz¹⁸⁶.

Wpływy wczesnobrązowe, z kolei, manifestują się na cmentarzysku płońskim poprzez występowanie:

1) przedmiotów ze złota i brązu/miedzi (?) wykonanych w konwencji wczesnobrązowych wyrobów strefy naddunajskiej;

2) ornamentu plastycznego na naczyniach w postaci guzków¹⁸⁷;

3) naczyń charakterystycznych dla inwentarzy KU, a mianowicie:

a) przysadzistego kubka o profilu esowatym, ze słabo zaznaczonym dnem, zaopatrzonego niegdyś w taśmowate ucho, umocowane między największą wydętością brzuśca a krawędzią wylewu (ryc. 10:1), reprezentującego podtyp IA z grupy II-a; forma ta jest charakterystyczna dla inwentarzy wczesnych faz KU;

b) puchara dwuuchego o brzuścu jajowatym, z wyodrębnioną cylindryczną szyjką, podtypu IC w ramach podgrupy I-a (ryc. 9:1); forma ta jest charakterystyczna dla I–II fazy KU;

c) kubka przysadzistego z podgrupy IIa podtypu IIIE, posiadającego baniasty brzusiec z załomem w połowie H1 (ryc. 14:6); podtyp ten jest datowany w Polsce na III–IV fazę KU;

d) smukłego puchara grupy V podtypu IIIA z ostrym załomem w 2/3 H1, zaopatrzonego w 2 płaskie uchwyty (ryc. 14:5); podtyp ten jest charakterystyczny dla III–IV fazy KU, ale sporadycznie występuje również w fazie klasycznej;

e) pucharów grupy VI podtypu IIA, w odmianie z płaskim, słabo wyodrębnionym dnem, brzuścem beczułkowatym (ryc. 15:3); forma ta jest datowana na klasyczną oraz późną fazę KU w Polsce;

f) mis grupy III podtypu IIA, ze słabo wyodrębnionym dnem i łukowatymi ściankami (9:6; 12:5); podtyp ten znany jest we wszystkich fazach KU;

g) puchara podtypu IIIB z grupy V (ryc. 10:2), o zdecydowanie ostrym załomie, umieszczonym w połowie H1, oddzielającym łukowaty w profilu brzusiec od dość wysokiej, przewężonej szyjki, zakończonej wylewem o krawędzi wygiętej na zewnątrz; podtyp ten nie należy do form dobrze datowanych, chronologię poszczególnych egzemplarzy udaje się niekiedy przybliżyć poprzez analizę zespołów grobowych;

h) przysadzistych waz podtypu IIE z grupy II-a (ryc. 10:3–7), występujących w różnych odmianach, zaopatrzonych w większości w ostry załom, oddzielający brzusiec od niewysokiej szyjki; formy te są datowane na klasyczną oraz późną fazę KU w Polsce;

i) puchara podtypu IIA z grupy V (ryc. 11), esowato profilowanego, o prostym dnie z płaską podstawą, brzuścu jajowatym, na którym widoczny jest niewielki guzek, lekko przewężoną szyjką; podtyp ten występuje na stanowiskach KU od I do IV fazy.

¹⁸⁶ Sarnowska 1969, s. 34; Butent-Stefaniak 1997, s. 184.

¹⁸⁷ Czebreszuk 2001, s. 157.

Z powyższego wynika, iż jednym z najstarszych elementów, wyznaczających niejako początek funkcjonowania cmentarzyska w Płoni jest kubek profilowany podtypu IA w ramach grupy II-a, odkryty w 1903 r. (ryc. 10:1). Forma ta, zaopatrzona w taśmowate ucho zamocowane przy krawędzi wylewu, jest charakterystyczna, jak wspomniano wyżej, dla inwentarzy proto- czy też wczesnouietyckich. Tak wczesną chronologię nekropolii sugerują również pucharki beczułkowate z dnem wyodrębnionym w stopkę (ryc. 14:2; 15:6). Analogiczne naczynia datowano na terenie Niemiec na schyłek neolitu lub I fazę rozwojową KU.

Kolejny etap użytkowania cmentarzyska wyznaczają dwa zwarte zespoły (ryc. 8, 9, 14). Pierwszy, odkryty w 1903 r., został datowany z dużym prawdopodobieństwem na III–IV fazę KU, na podstawie otwartej obręczy ze zwężonymi końcami oraz puchara podtypu IC z grupy I-a (ryc. 16:1). Podobną chronologię możemy przypisać zespołowi z grobu nr 4/1994 na podstawie kubka podtypu IIIE z podgrupy II-a (ryc. 14:6) oraz puchara podtypu IIIA z grupy V (ryc. 14:5). Fazę przedklasyczną wskazują również puchary podtypu IIA z grupy V (ryc. 11:2; 16:3), są bowiem rejestrowane w inwentarzach KU I–IV fazy (por. część I artykułu).

Faza klasyczna oraz późna jest reprezentowana na cmentarzysku dość dobrze przez puchary grupy VI podtypu IIA, w odmianie z płaskim, słabo wyodrębnionym dnem i brzuścem beczułkowatym (ryc. 15:3) oraz kilka egzemplarzy przysadzistych waz podtypu IIE z grupy II-a (ryc. 10:3–7).

Tak określone ramy czasowe funkcjonowania cmentarzyska, odpowiadają okresom BA1-BA2 w periodyzacji Reineckego. W odniesieniu natomiast do obszaru ościennej Meklemburgii i Pomorza Przedniego przypada to mniej więcej na schyłek neolitu oraz fazę A, czyli starszy odcinek I okresu epoki brązu i początek fazy BI¹⁸⁸. Generalnie więc można przyjąć, iż datowanie nekropolii w Płoni pokrywa się z chronologią najstarszych zespołów skarbów brązowych w Polsce, mieszczących się w przedziale czasowym BA1/A2-A2 według ustaleń W. Blajera¹⁸⁹. Na obszarze północno-zachodniej Polski fazę tę wiąże się z osadnictwem tak zwanej grupy płońskiej¹⁹⁰, wyznaczającej młodszy odcinek rozwojowy dolnoodrzańskiej KCSz¹⁹¹, określanej także mianem grupy wkrzańskiej¹⁹².

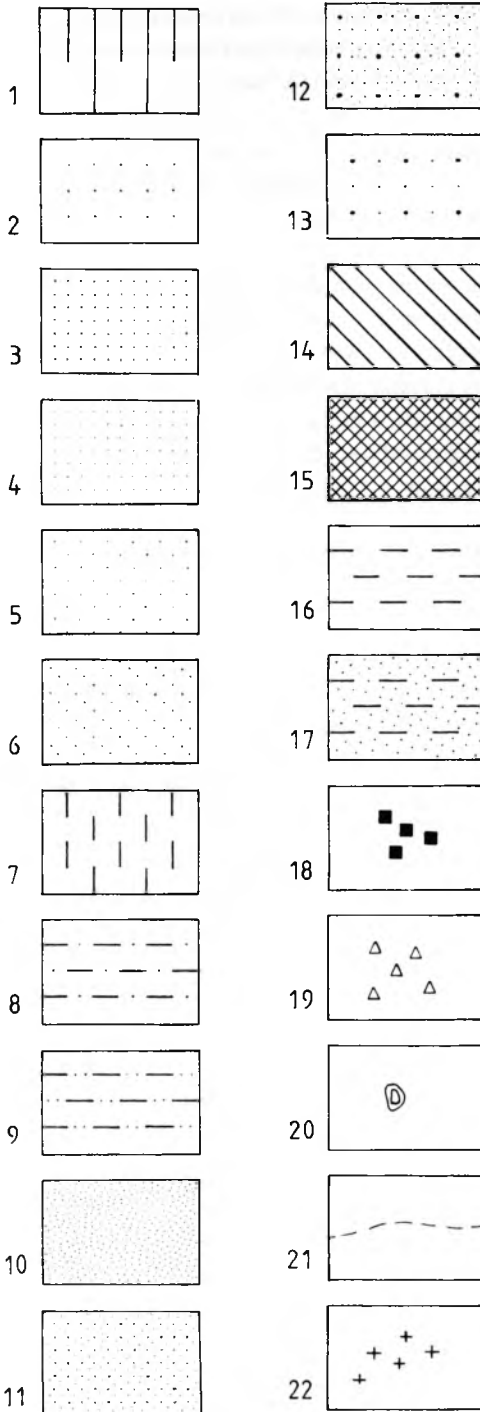
¹⁸⁸ Rassmann 1993, s. 50, 70, ryc. 30; Bukowski 1998, tabl. I.

¹⁸⁹ Blajer 2001, s. 33n.

¹⁹⁰ Gedl 1989, s. 428; Blajer 2001, s. 34–36.

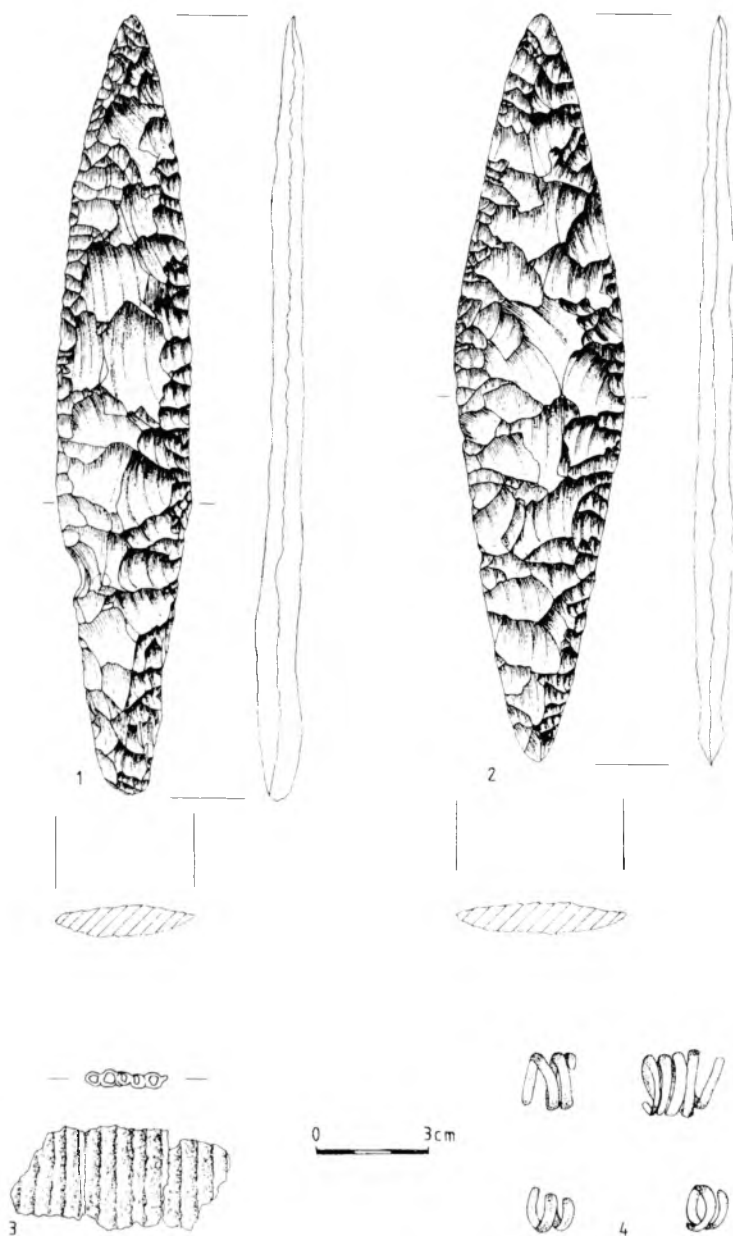
¹⁹¹ Siuchniński 1972, s. 157–159.

¹⁹² Schroeder 1951, s. 3; Kośko 1988, s. 141.

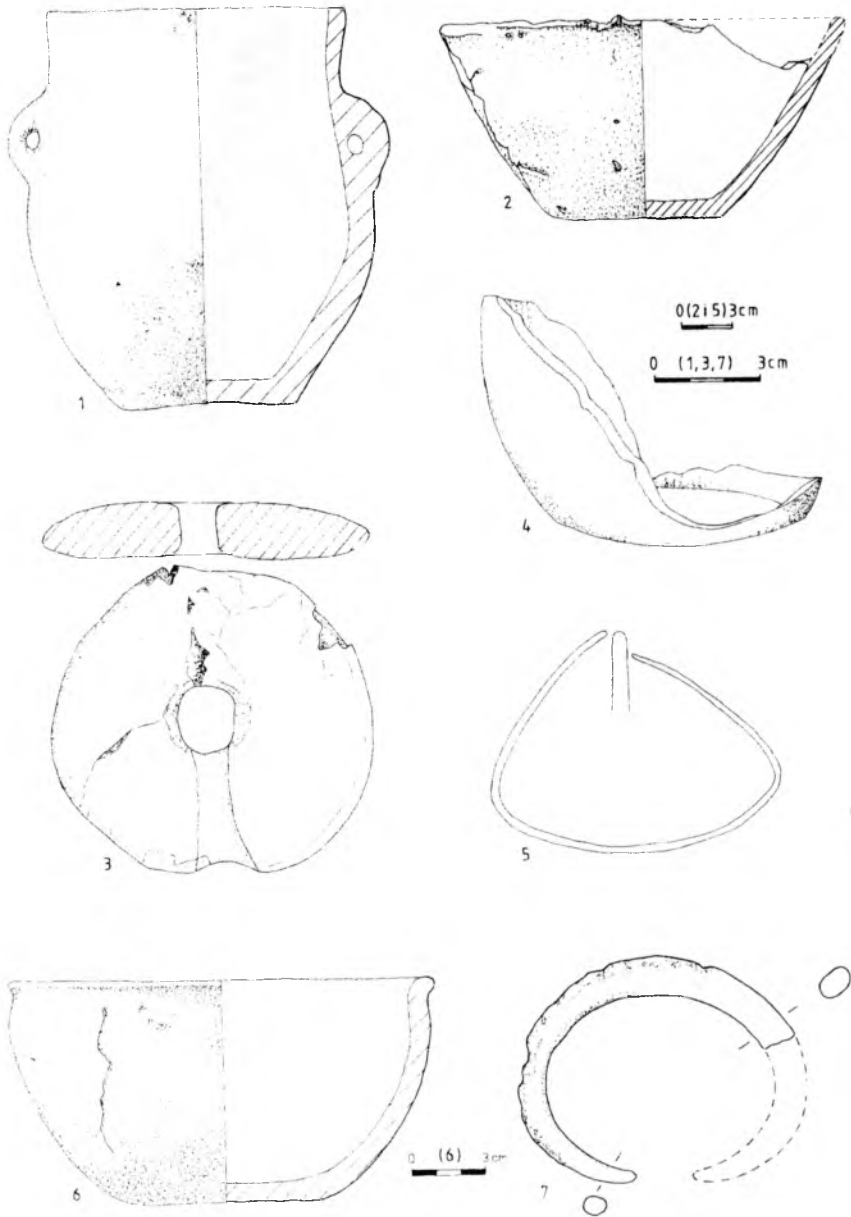
Ryc. 7. Szczecin-Plonia, stan. 2. Legenda do wypełnisk obiektów oraz oznaczenie warstw naturalnych: 1 – humus; 2 – jasnożółty piasek (calec); 3 – brązowy piasek WN II (warstwa naturalna); 4 – jasnobrązowy piasek; 5 – ciemnoszary piasek; 6 – jasnoszary piasek; 7 – brunatny piasek; 8 – ciemnobrunatny piasek; 9 – jasnobrunatny piasek; 10 – siwy piasek; 11 – siwoszary piasek; 12 – siwo-szaro-żółty piasek; 13 – ciemno-żółto-szary piasek; 14 – jasno-brązowo-szary piasek; 15 – spalenizna; 16 – glina; 17 – spiaszczona glina; 18 – węgle drzewne; 19 – fragmenty ceramiki; 20 – naczynia; 21 – domniemany zasięg obiektu; 22 – kości ludzkie lub zwierzęce (wg D. Kozłowskiej, rys. I. Sukiennicka)

Abb. 7. Szczecin-Plonia, Fst. 2. Legende zu den Befundzeichnungen: 1 – Humus; 2 – heller, gelber Sand; 3 – ockerfarbener Sand WN II (natürliche Schicht II); 4 – hellockerfarbener Sand; 5 – dunkelgrauer Sand; 6 – hellgrauer Sand; 7 – brauner Sand; 8 – dunkelbrauner Sand; 9 – hellbrauner Sand; 10 – grauer Sand; 11 – grau-dunkelgrauer Sand; 12 – grau-dunkelgrau-gelber Sand; 13 dunkler, gelb-grauer Sand; 14 – hellockerfarben-grauer Sand; 15 – Brandschicht; 16 – Lehm; 17 – gebrannter Lehm; 18 – Holzkohle; 19 – Keramikfragmente; 20 – Gefäße; 21 – vermutliche Befundausdehnung; 22 – menschliche oder tierische Knochen (Zeichn. I. Sukiennicka nach Vorlage von D. Kozłowska)

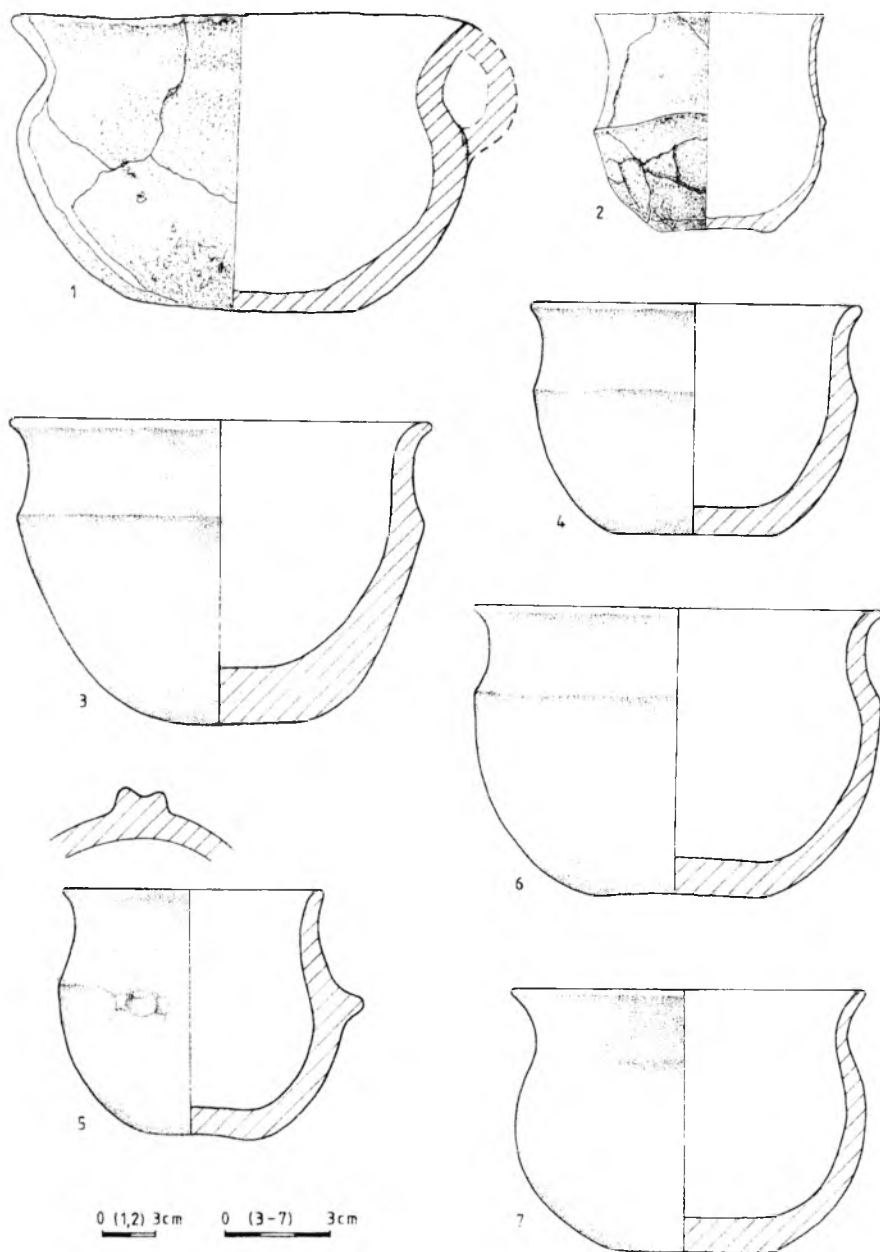
Ryc. 8. Szczecin-Płonia, stan. 2. Wyposażenie grobu nr 1 (odkrycie z 1903 r.): 1, 2 – sztylety krzemienne; 3 – rurki z blachy brązowej; 4 – spiralki z brązu (rys. M. Rzeszowska, I. Sukiennicka)

Abb. 8. Szczecin-Płonia, Fst. 2. Inventar von Grab I (Fund von 1903): 1, 2 – Silexdolche; 3 – Bronzeblechröhrchen; 4 – Bronzespiralen. (Zeichn. M. Rzeszowska, I. Sukiennicka)

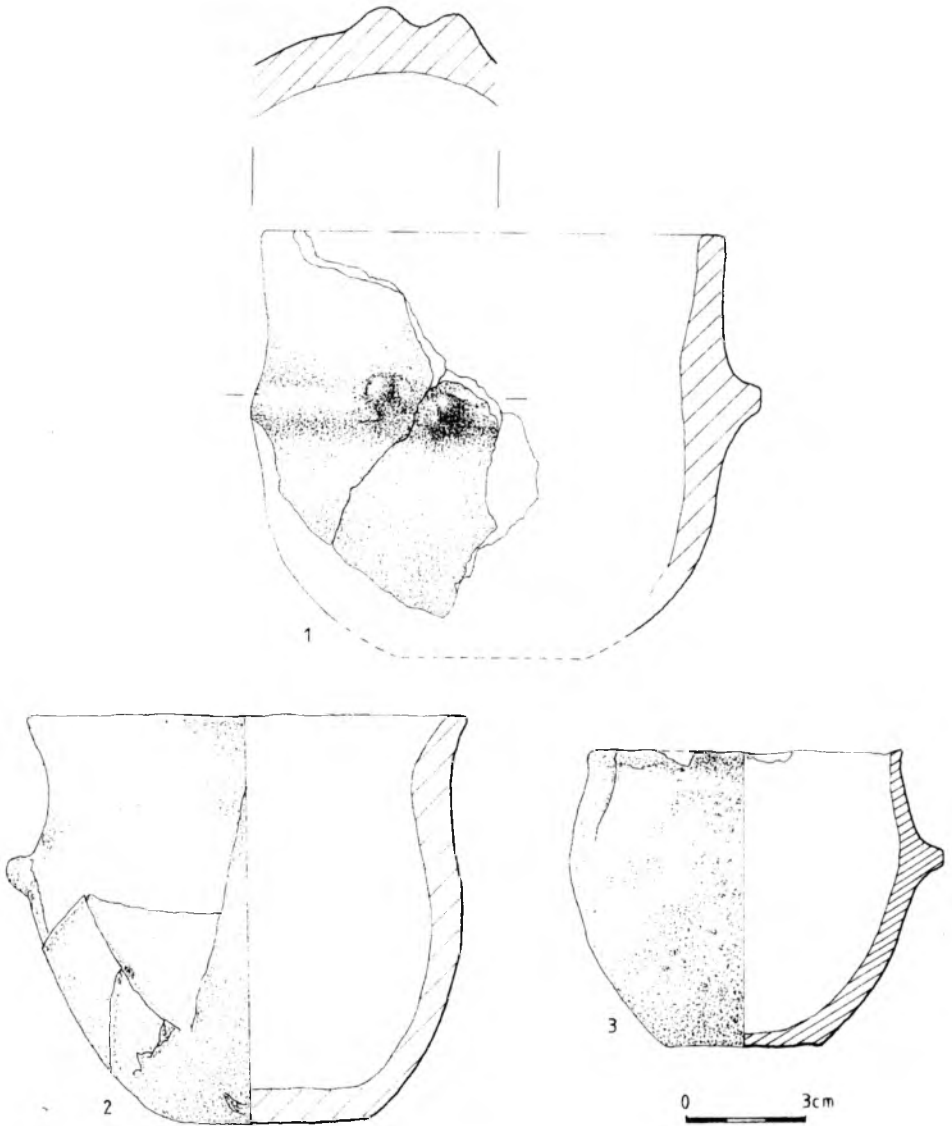
Ryc. 9. Szczecin-Plonia, stan. 2. Wyposażenie grobu nr I (odkrycie z 1903 r.): 1, 2, 6 – naczynia; 3, 4, 5 – fragment naczynia, zawieszka bursztynowa oraz drut złoty (wg Kerstena 1958); 7 – obręcz z brązu (rys. M. Rzeszowska, I. Sukiennicka)

Abb. 9. Szczecin-Plonia, Fst. 2. Inventar von Grab I (Fund von 1903): 1, 2, 6 – Gefäße; 3, 4, 5 – Gefäßfragment, Bernsteinanhänger und Golddraht (nach Kersten 1958); 7 – Bronzereif (Zeichn. M. Rzeszowska, I. Sukiennicka)

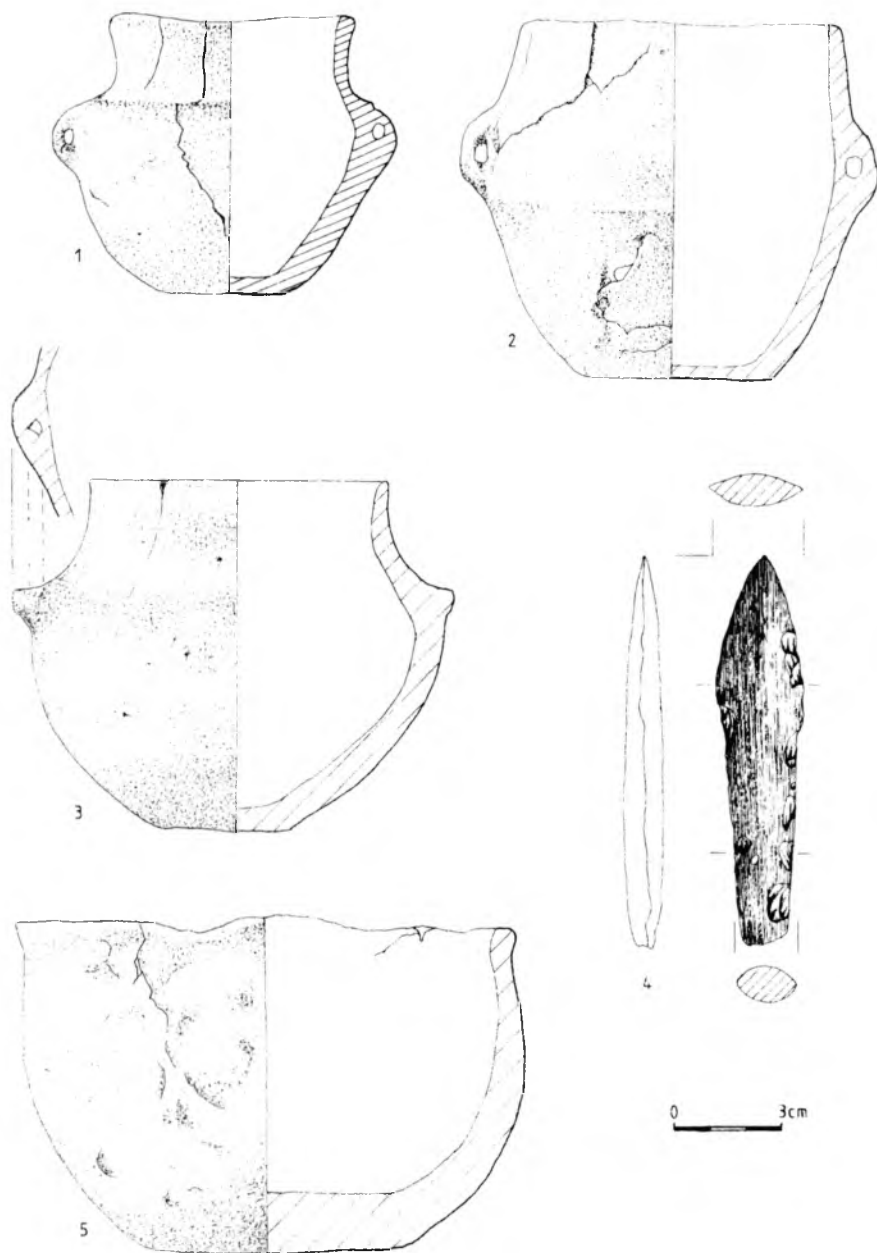
Ryc. 10. Szczecin-Płonia, stan. 2: 1 – naczynie z grobu III (?) odkryte w 1903 r.; 2 – naczynie z grobu II odkryte w 1903 r.; 3–7 – naczynia odkryte w 1906 r. (rys. M. Rzeszowska, I. Sukiennicka)

Abb. 10. Szczecin-Płonia, Fst. 2: 1 – Gefäß aus Grab III (?) von 1903; 2 – Gefäß aus Grab II von 1903; 3–7 – Gefäße, gefunden 1906 (Zeichn. M. Rzeszowska, I. Sukiennicka)

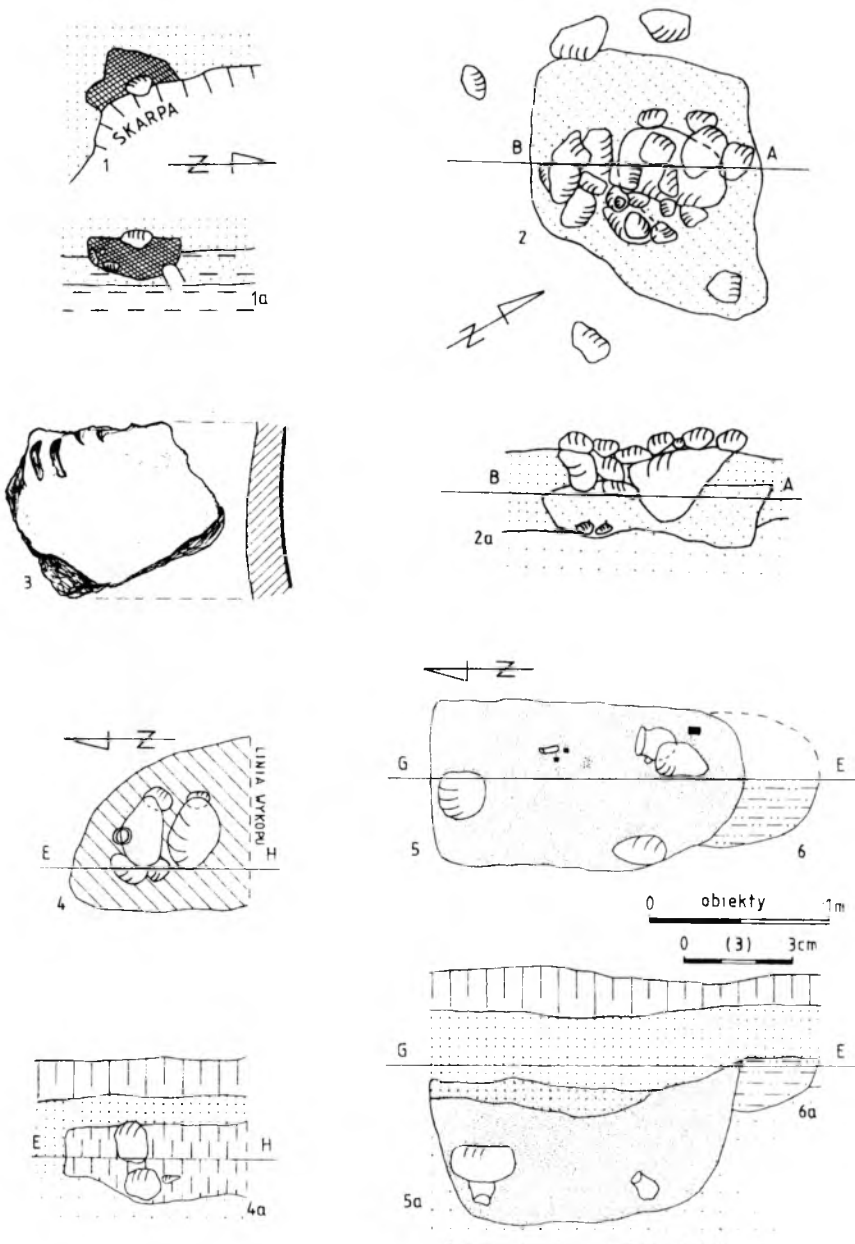
Ryc. 11. Szczecin-Płonia, stan. 2. Naczynia odkryte na cmentarzysku w 1907 r. (rys. M. Rzeszowska)

Abb. 11. Szczecin-Płonia, Fst. 2. Gefäße vom Gräberfeld, gefunden 1907 (Zeichn. M. Rzeszowska)

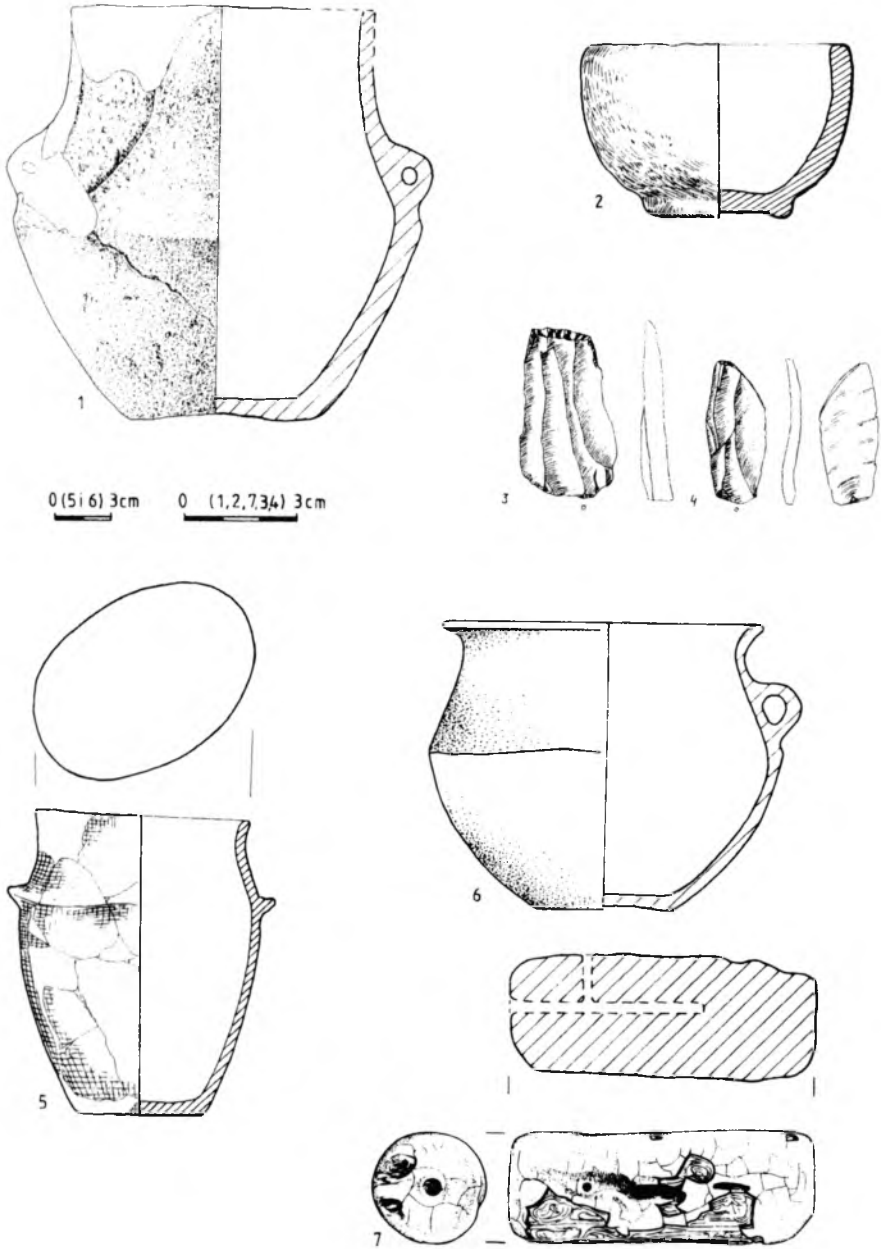
Ryc. 12. Szczecin-Płonia, stan. 2. Naczynia oraz płaszcz krzemienny pozyskany w 1907 r.
(rys. M. Rzeszowska)

Abb. 12. Szczecin-Płonia, Fst. 2. Gefäße und Silexlanzenspitze, erworben 1907 (Zeichn. M. Rzeszowska)

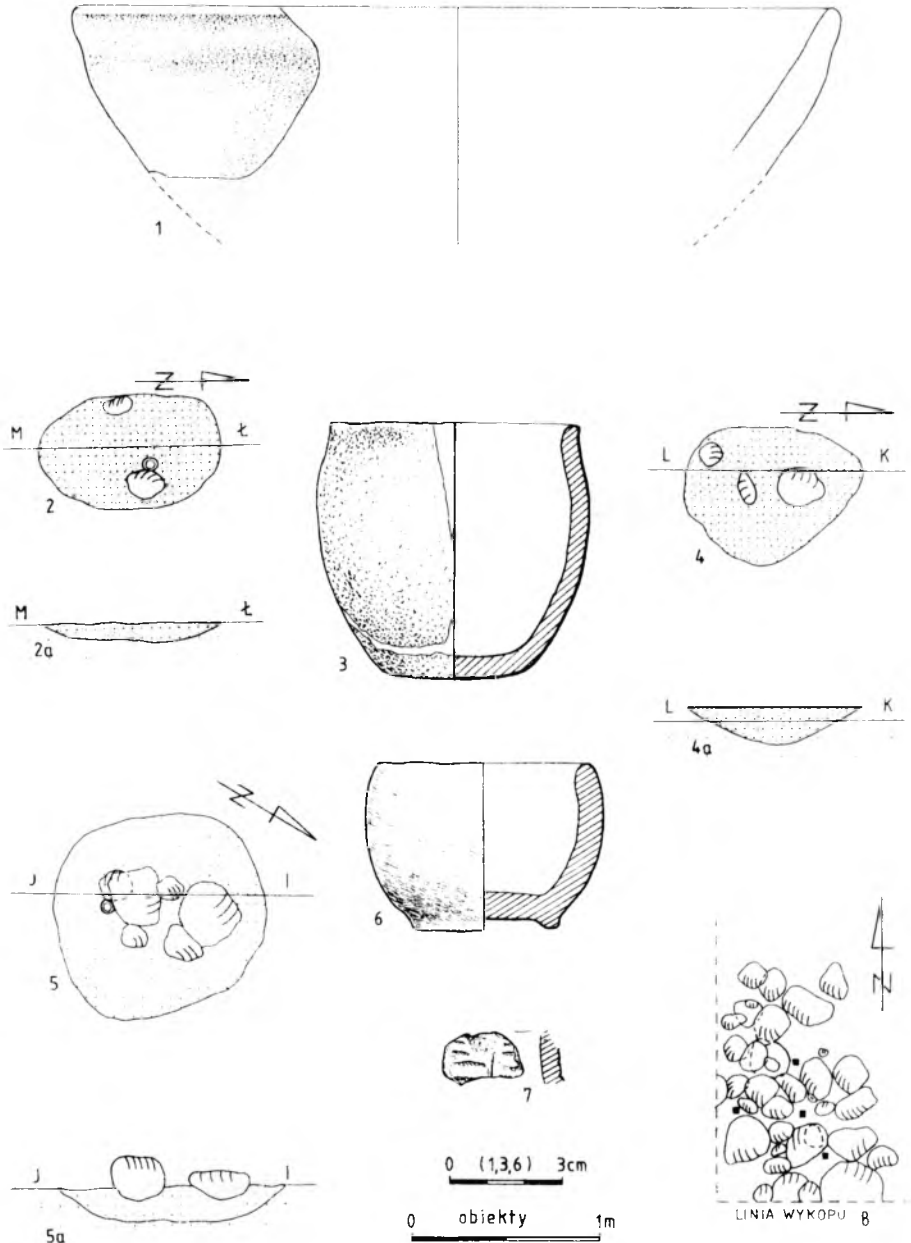
Ryc. 13. Szczecin-Płonia, stan. 2. Rzuty poziome i profile obiektów: 1(1, 1a), 2(2, 2a), 3(4, 4a), 4(5, 5a), 4A(6,6a); fragment ceramiki z obiektu 1(3) (rys. I. Sukiennicka)

Abb. 13. Szczecin-Płonia, Fst. 2. Plana und Profile der Befunde 1(1, 1a), 2(2, 2a), 3(4, 4a), 4(5, 5a), 4A(6, 6a), Keramikfragmente aus Befund 1(3) (Zeichn. I. Sukiennicka)

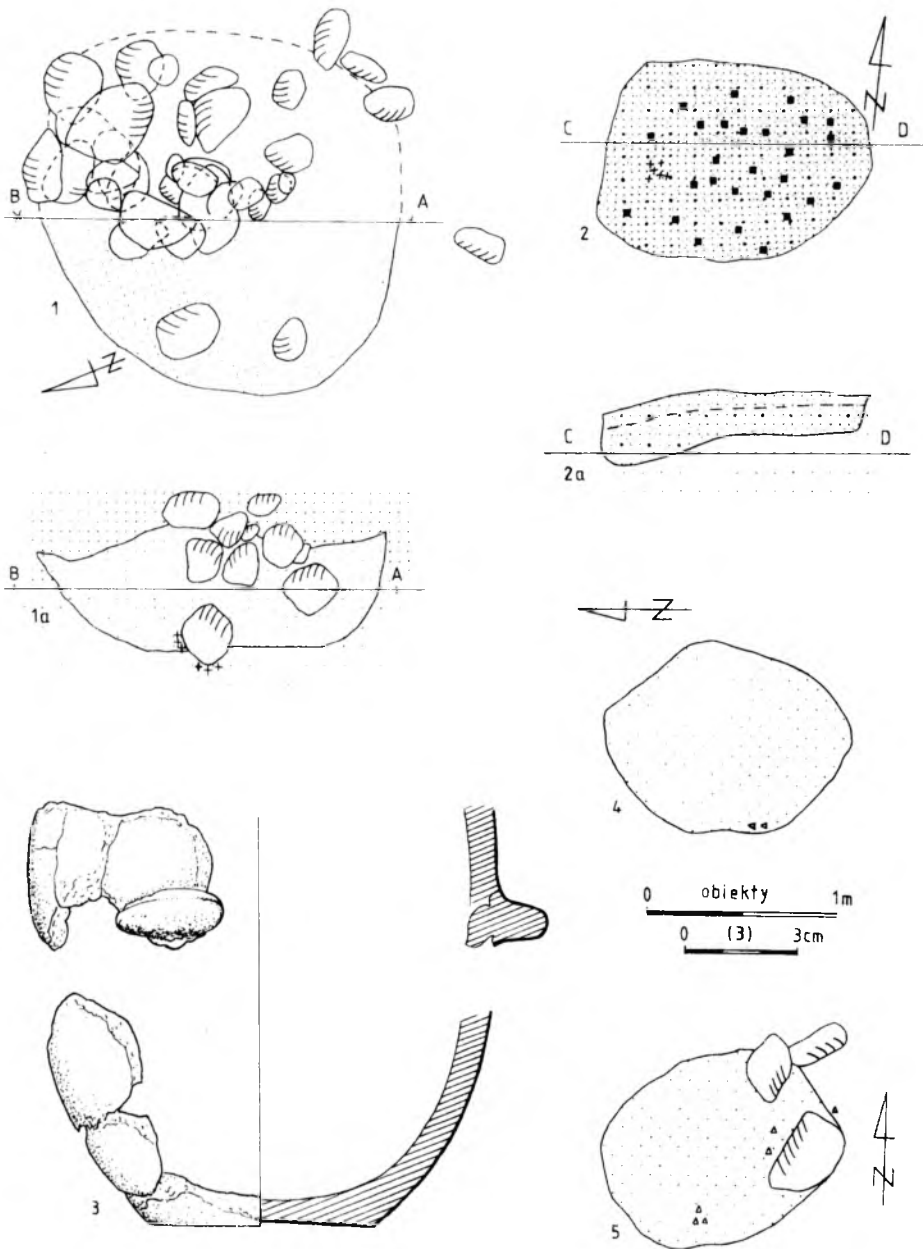
Ryc. 14. Szczecin-Płonia, stan. 2. Wyposażenie obiektu 4: 1, 5, 6 – naczynia; 3, 4 – artefakty krzemienne; 7 – zawieszka bursztynowa; 2 – naczynie z obiektu 3 (rys. I. Sukiennicka)

Abb. 14. Szczecin-Płonia, Fst. 2. Inventar von Befund 4: 1, 5, 6 – Gefäße; 3, 4 – Silexartefakte; 7 – Bernsteinanhänger; 2 – Gefäß aus Befund 3 (Zeichn. I. Sukiennicka)

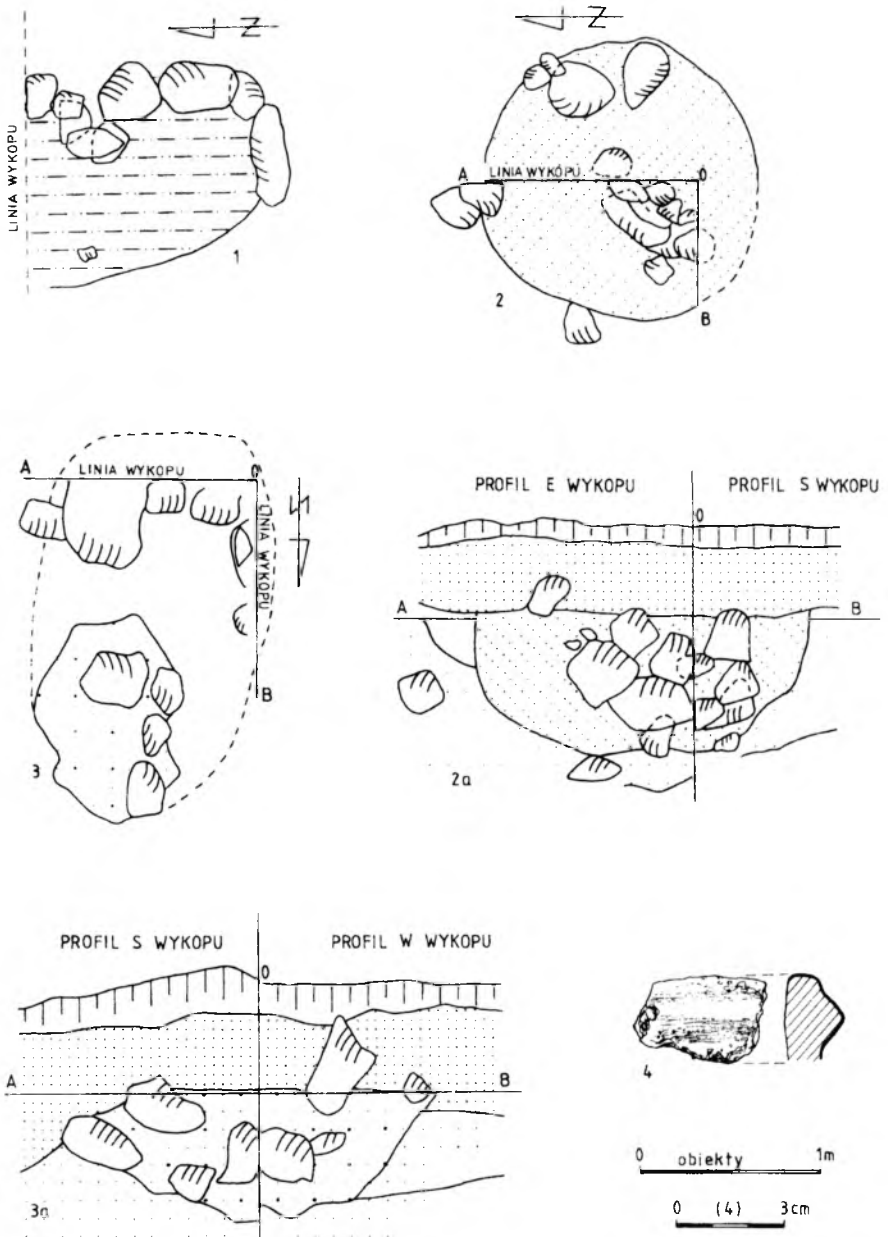
Ryc. 15. Szczecin-Płonia, stan. 2. Rzuty poziome i profile obiektów: 5(5, 5a), 7(2, 2a), 8(4, 4a), 9(8); naczynia z obiektów: 4A(1), 5(3), 7(6); fragment ceramiki z obiektu 9(7) (rys. I. Sukiennicka)

Abb. 15. Szczecin-Płonia, Fst. 2. Plana und Profile der Befunde: 5(5, 5a), 7(2, 2a), 8(4, 4a), 9(8), Gefäße aus den Befunden: 4A(1), 5(3), 7(6), Keramikfragmente aus Befund 9 (7) (Zeichn. I. Sukiennicka)

Ryc. 16. Szczecin-Płonia, stan. 2. Rzuty poziome i profile obiektów: 10(2,2a), 11(4), 12(1, 1a), 13(5); naczynie z obiektu 12(3) (rys. I. Sukiennicka)

Abb. 16. Szczecin-Płonia, Fst. 2. Plana und Profile der Befunde: 10(2,2a), 11(4), 12(1,1a), 13(5); Gefäß aus Befund 12(3) (Zeichn. I. Sukiennicka)

Ryc. 17. Szczecin-Płonia, stan. 2. Rzuty poziome i profile obiektów: 15(1), 17(2, 2a), 18(3, 3a); fragment ceramiki z obiektu 16(4) (rys. I. Sukiennicka)

Abb. 17. Szczecin-Płonia, Fst. 2. Plana und Profile der Befunde: 15(1), 17(2,2a), 18(3,3a); Keramikfragment aus Befund 16(4) (Zeichn. I. Sukiennicka)

BIBLIOGRAFIA

- Bartelheim M.
1998 *Studien zur böhmischen Aunjetitzer Kultur – Chronologische und chorologische Untersuchungen*, Bonn.
- Berlekamp H.
1957 *Die Steingräber von Dumsewitz auf Rügen*, „Bodenmalpflege in Meklenburg” Jahrbuch 1955, s. 36–60.
- Billig G.
1958 *Die Aunjetitzer Kultur in Sachsen, Veröffentlichungen des Landesmuseums für Vorgeschichte*, Bd. 7, Dresden.
- Blajer W.
1990 *Skarby z wczesnej epoki brązu na ziemiach polskich*, Prace Komisji Archeologicznej nr 28, Kraków.
2001 *Skarby przedmiotów metalowych z epoki brązu i wczesnej epoki żelaza na ziemiach polskich*, Kraków.
- Bokinić A.Z., Czebreszuk J.
1993 *Śmiardowo i Skrzatusz na nowo odkryte, czyli: czy wyważone drzwi były otwarte?*, „Archeologia Polski” t. 38, z. 1, s. 123–136.
- Borowiec S.
1963 *Gleby w zespołach bukowych Puszczy Bukowej pod Szczecinem*, Szczecińskie Towarzystwo Naukowe, Wydział Nauk Przyrodniczo-Rolniczych, t. 17, z. 3, Szczecin.
- Bukowski Z.
1998 *Pomorze w epoce brązu w świetle dalekosiężnych kontaktów wymiennych*, Gdańsk.
- Butent-Stefaniak B.
1997 *Z badań nad stosunkami kulturowymi w dorzeczu górnej i środkowej Odry we wczesnym okresie epoki brązu*, Wrocław – Warszawa – Kraków.
- Celiński F.
1962 *Zespoły leśne Puszczy Bukowej pod Szczecinem*, Monitor Botaniczny (Supplement), t. 13, Szczecin.
- Czebreszuk J.
2001 *Schyłek neolitu i początki epoki brązu w strefie południowo-zachodniobałtyckiej (III i początki II tys. przed Chr.)*, Poznań.
- Dąbrowski J.
1985 *Problem zróżnicowania kulturowego ziem Polski w starszej epoce brązu* [Zus.: Problem der kulturellen Differenzierung der polnischen Gebiete in der älteren Bronzezeit], „Przegląd Archeologiczny” t. 33, s. 105–157.
- Eggers H.J.
1964 *Pommersche Funde und Ausgrabungen aus den 30-er und 40-er Jahren*, „Beiheft zum Atlas der Urgeschichte” Bd. 10, Hamburg, s. 33–60.
- Fischer U.
1969 *Strichbündelamphoren in der Saaleschnurkeramik, Veröffentlichungen des Landesmuseums für Vorgeschichte in Halle*, Bd. 24, Berlin.
- Gediga B.
1971 *Węzłowe problemy w badaniach dziejów społeczeństw epoki brązu na ziemiach polskich*, „Sprawozdania Archeologiczne” t. 23, s. 422–431.
- Gedl M.
1989 *Wczesnobronzowe kultury północno-zachodniej Polski*, (w:) *Pradzieje ziem polskich*, t. 1: *Od paleolitu do środkowego okresu lateńskiego*, cz. 2: *Epoka brązu i początek epoki żelaza*, Warszawa – Łódź, s. 425–429.

- Goldmann K.
1979 *Die Sieriation chronologischer Leitfunde der Bronzezeit Europas, Berliner Beiträge zur Vor- und Frühgeschichte*, Neue Folge, Bd. 1, Berlin.
- Jacobs J.
1991 *Die Einzelgrabkultur in Mecklenburg-Vorpommern*, Schwerin.
- Karczewski A.
1968 *Wpływ recesji lobu Odry na powstanie i rozwój sieci dolinnej Pojezierza Myśliborskiego i Niziny Szczecińskiej*, Prace Komisji Geograficzno-Geologicznej, t. 8, z. 3, Poznań.
- Kersten K.
1958 *Die Funde der älteren Bronzezeit in Pommern*, Hamburg.
- Klebs R.
1882 *Der Bernsteinschmuck der Steinzeit*, Königsberg.
- Kłosińska E.
1996 *Ziemia Polski północno-zachodniej w I i II okresie epoki brązu – stan i potrzeby badań* [Zus.: Die Gebiete Nordwest-Polens in der Perioden I und II der Bronzezeitstand und Erfordernisse der Forschung], (w:) *Człowiek i środowisko w pradziejach na środkowym i dolnym Nadodrzu*, t. 2, Wrocław, s. 67–80.
- Knapowska-Mikołajczykowa A.
1957 *Wczesny okres epoki brązu w Wielkopolsce*, „Fontes Archaeologici Posnanienses” t. 7, s. 31–115.
- Kostrzewski J.
1966 *Pradzieje Pomorza*, Wrocław – Warszawa – Kraków.
- Koško A.
1979 *Rozwój kulturowy społeczeństw Kujaw w okresach schyłkowego neolitu i wczesnej epoki brązu*, Seria Archeologiczna 12, Inowrocław.
1988 *Rozwój kulturowy społeczeństw Kujaw w okresie późnego neolitu oraz interstadium epok neolitu i brązu w aspekcie recepcji egzogennych wzorców kulturowych*, (w:) *Kontakty pradziejowe społeczeństw Kujaw*, Inowrocław, s. 145–183.
- Kozłowska D.
1993 *Cmentarzysko ludności kultury pomorskiej w Dobrowie, woj. koszalińskie* [Zus.: Das Gräberfeld der Bevölkerung Pommerscher Kultur in Dobrowo, Woiewodschaft Koszalin], „Materiały Zachodniopomorskie” t. 39, s. 7–82.
- Kozłowski J.K.
1972 *Wielokulturowe stanowisko eneolityczne w Raciborzu-Ocicach w świetle badań z lat 1960–1962*, „Rocznik Muzeum Górnośląskiego w Bytomiu”, Archeologia t. 10, s. 77–193.
- Kühn H.J.
1979 *Das Spätneolithikum in Schleswig-Holstein*, Offa-Bücher 40, Neumünster.
- Kulczycka-Leciejewiczowa A.
1997 *Strachów, osiedla neolitycznych rolników na Śląsku*, Wrocław.
- Kurnatowski S.
1949 *Dwa skarby z wczesnego okresu brązowego*, „Przegląd Archeologiczny” t. 8, s. 334–345.
- Lomborg E.
1973 *Die Flintdolche Dänemarks. Studien über Chronologie und Kulturbeziehungen des südkandinavischen Spätneolithikums*, København.
- Lucas H.
1965 *Kataloge zur mitteldeutschen Schnurkeramik, Teil. II: Saalemündungsgebiet, Veröffentlichungen des Landesmuseums für Vorgeschichte in Halle*, Bd. 20, Berlin.
- Machnik J.
1977 *Frühbronzezeit Polens. Übersicht über die Kulturen und Kulturgruppen*, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk.

Machnik J.

- 1978 *Wczesny okres epoki brązu*, (w:) *Prahistoria ziem polskich*, t. III: *Wczesna epoka brązu*, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk, s. 9–136.
- 1979 *Krąg kulturowy ceramiki sznurowej*, (w:) *Prahistoria ziem polskich*, t. II: *Neolit*, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk, s. 337–408.
- 1983 *Problem kontynuacji i dyskontynuacji kulturowej na przełomie neolitu i epoki brązu na terenie Pomorza Zachodniego i Pomorza Środkowego*, (w:) *Problemy epoki kamienia na Pomorzu*, Słupsk, s. 201–204.

Matthias W.

- 1968 *Kataloge zur mitteldeutschen Schnurkeramik*, Teil III: *Veröffentlichungen des Landesmuseums für Vorgeschichte in Halle*, Bd. 23, Berlin.

Mazurowski R.F.

- 1983 *Bursztyn w epoce kamienia na ziemiach polskich*, „Materiały Starożytne i Wczesnośrednio-wieczne” t. V, s.7–134.

Mirtschin A.

- 1930 *Neuere keramische Funde der Aunjetitzzeit aus dem mittleren Nordsachsen*, „Mannus” Bd. 22, s. 74–96.
- 1941 *Funde der ältesten Bronzezeit im nordsächsischen Elbgebiet*, „Mannus” Bd. 33, s. 3–48.

Moucha V.

- 1963 *Die Periodisierung der Úněticer Kultur in Böhmen*, „Sbornik československé společnosti archeologické” nr. 2, s. 9–60.

Moucha V. Pleinerová I.

- 1966 *Únětické pohřebiště v Liběšovicích u Podbořan*, „Archeologické Rozhledy” t. 18, s. 515–546.

Neumann G.

- 1929a *Die Gliederung der Glockenbecherkultur in Mitteldeutschland*, „Praehistorische Zeitschrift” Bd. 20, H. 1/2, s. 3–69.
- 1929b *Die Entwicklung der Aunjetitzer Kultur in Mitteldeutschland*, „Praehistorische Zeitschrift” Bd. 20, H. 1/2, s. 70–144.

Nilius I.

- 1971 *Das Neolithikum in Mecklenburg zur Zeit und unter besonderer Berücksichtigung der Trichter-becherkultur*, *Beiträge zur Ur- und Frühgeschichte der Bezirke Rostock, Schwerin und Neubrandenburg*, Nr. 5, Schwerin.

Nitzschke W., Stahlhofen H.

- 1983 *Ausgewählte Neufunde aus dem Jahren 1980/81*, „Jahresschrift für Mitteldeutsche Vorgeschichte” Bd. 66, s. 371–379.

Novotná M.

- 1984 *Halsringe und Diademe in der Slowakei*, *Praehistorische Bronzefunde*, Abt. XI, Bd. 4.

Ondraček J.

- 1962 *Únětické pohřebiště u Rebešovic na Moravě*, „Sbornik československé společnosti archeologické” nr 2, s. 5–100.
- 1967 *Moravská protoúnětická kultura*, „Slovenská Archeológia” Roč. XV-2, s. 389–446.

Pleinerová I.

- 1966 *Únětická kultura w oblasti Krušnych Hor a jejim sousedstvi I*, „Památky Archeologické” t. LVII, č. 2, s. 339–458.
- 1967 *Únětická kultura w oblasti Krušnych Hor a jejim sousedstvi II*, „Památky Archeologické” t. LVIII, č. 1, s. 1–36.

Piesker H.

- 1939 *Bronzezeitliche Untersuchungen auf dem Truppenübungsplatz Bergen Kr. Celle*, „Nachrichtenblatt für deutsche Vorzeit” Bd. 15, H. 7/8, s. 187–199.

- Rassmann K.
1993 *Spätneolithikum und frühe Bronzezeit im Flachland zwischen Elbe und Oder, Beiträge zur Ur- und Frühgeschichte Mecklenburg-Vorpommerns* 28, Lübstorf.
- Sarnowska W.
1966 *Pierwsze złote wyroby na Śląsku* [Sum.: First Golden articles in Silesia], „Silesia Antiqua” t. 8, s. 7–27.
1969 *Kultura unietycka w Polsce*, t. I, Wrocław.
- Schäfer K.
1987 *Die Schmirtenauer Kultur, Bonner Hefte zur Vorgeschichte*, Bd. 23, Bonn.
- Schroeder R.
1951 *Die Nordgruppe der Oderschurkeramik, Vorgeschichtliche Forschungen*, H. 14, Berlin.
- Schuldt E.
1972 *Steinzeitliche Keramik aus Mecklenburg*, Schwerin.
- Siuchniński K.
1969 *Klasyfikacja czasowo-przestrzenna kultur neolitycznych na Pomorzu Zachodnim, cz. I: Katalog źródeł archeologicznych*, Szczecin.
1972 *Klasyfikacja czasowo-przestrzenna kultur neolitycznych na Pomorzu Zachodnim, cz. II: Opracowanie analityczne* [Zusammenfassung], Szczecin.
1983 *Środowisko fizyczno-geograficzne aglomeracji szczecińskiej*, (w:) *Dzieje Szczecina*, t. 1, Warszawa-Poznań, s. 42–58.
- Sprockhoff E.
1926 *Die Kulturen der jüngeren Steinzeit in der Mark Brandenburg*, Vorgeschichtliche Forschungen, Bd. I, H. 4, Berlin.
1930 *Hügelgräber bei Vorwohde im Kreise Sulingen*, „Præhistorische Zeitschrift”, Bd. 21, s. 193–236.
- Stubenrauch A.
1904 *Leichenbrandgräber mit steinzeitlichen Beigaben bei Försterei Buchholz, Kreis Greifenhagen*, „Baltische Studien” Bd. 18, H. 1, s. 1–6.
- Tihelká K.
1953 *Moravská únětická pohřebiště*, „Památky Archeologické” t. XLIV, s. 229–328.
- Umbreit C.
1937 *Neue Forschungen zur ostdeutschen Steinzeit und frühen Bronzezeit*, Berlin – Leipzig.
- Urbańczyk P.
1986 *Formowanie się układów stratyfikacyjnych jako proces źródłotwórczy* [Sum.: The formation of stratificational entities as a source-creative process], (w:) *Teoria i praktyka badań archeologicznych*, t. 1, Wrocław – Warszawa – Kraków – Łódź, s. 184–245.
- Voigt T.
1955 *Das frühbronzezeitliche Gräbfeld von Wahlitz*, Kreis Burg, Halle.
- Walter E.
1907 *Über Altertümer und Ausgrabungen in Pommern im Jahre 1906*, „Baltische Studien” Bd. 11, s. 209–219.
1908 *Altertümer und Ausgrabungen in Pommern im Jahre 1907*, „Baltische Studien” Bd. 12, s. 213–217.
- Weinzierl R.R.
1909 *Übersicht über die Forschungsergebnisse im Nordböhmen*, „Mannus” Bd. 1, s. 187–210.
- Wetzell G.
1969 *Oderschurkeramik und Einzelgrabkultur in Brandenburg*, (w:) *Die Becherkulturen im Gebiet der DDR*, Berlin, s. 101–113.
- Wiślański T.
1966 *Kultura amfor kulistych w Polsce północno-zachodniej* [Sum.: Globular amphorae culture in north-western Poland], Wrocław – Warszawa – Kraków.

Wojciechowski W.

- 1976 *Sztylety krzemienne typu skandynawskiego w Polsce Zachodniej. Ze studiów nad kontaktami Polski zachodniej z południową Skandynawią w późnym neolicie i w początkach epoki brązu* [Zus.: Feuersteindolche skandinavischen Typs in Westpolen (Aus Studien über Kontakte Westpolens mit Südsandinavien im späten Neolithikum und Anfängen der Bronzezeit)], Acta Universitatis Wratislaviensis, Studia Archeologiczne t. 7, s. 37–94.

Zich B.

- 1996 *Studien zur regionalen und chronologischen Gliederung der nördlichen Aunjetizer Kultur*, Vorgeschichtliche Forschungen, Bd. 20, Berlin – New York.

EIN GRÄBERFELD DER FRÜHEN BRONZEZEIT: SZCZECIN-PŁONIA (BUCHHOLZ, KR. GREIFENHAGEN), FUNDSTELLE 2

Zusammenfassung

Erste Entdeckungen in Verbindung mit dem Gräberfeld von Płonia wurden in den Jahren von 1839 bis 1907 im Bereich einer Sandgrube gemacht. In jener Zeit wurden vermutlich etwa 10 Gräber¹ der Periode I der Bronzezeit registriert. Informationen zu Form und Charakter der Gräber sind nur für zwei im Jahr 1903 entdeckte Objekte überliefert (Grab I und II). Nach den auf Autopsie beruhenden Angaben von A. Stubenrauch handelte es sich um Brandgrubengräber (eines mit Steinpackung), welche Scheiterhaufenreste und vermutlich gebrannte menschliche (?) Knochen enthielten.

Das Gräberfeld wurde im Jahre 1983 im Rahmen der archäologischen Landesaufnahme (AZP 32–07:32) einer Besichtigung unterzogen. Nachfolgende Untersuchungen führte D. Kozłowska 10 Jahre später in Form einer Sondage durch. Die erste Kampagne systematischer Ausgrabungen fand 1994 statt, die nächste erst zwei Jahre später. Ein Ergebnis dieser Arbeiten ist der Nachweis einer frühneolithischen, linienbandkeramischen Siedlung auf dem Fundplatz, welcher in der Fachwelt bis dahin nur als frühbronzezeitliche Nekropole bekannt war².

Innerhalb der freigelegten Fläche von 174 m² wurden zwei Zeitphasen repräsentierende Objekte entdeckt. Die der ersten Phase sind mit der linienbandkeramischen Siedlung verbunden, die der zweiten mit dem frühbronzezeitlichen Gräberfeld. Es wurden insgesamt 23 Objekte freigelegt, 15 im Zusammenhang mit der Nekropole, 4 mit der Siedlung. Im Falle von 4 Objekten gelang eine Eingrenzung der Datierung nicht. Unter den Befunden des Gräberfeldes wurden 11 Gräber erkannt. Sie alle gehören zum Typ der Grubengräber mit Steinkonstruktion, welche gelegentlich das Grab an der ursprünglichen Oberfläche kennzeichnete (Befunde 2, 12, 17, 18, 19). Ein Teil der Gräber besaß regelmäßige Packungen, andere dagegen wiesen nur einige Steine auf. Die Grubengrößen unterschieden sich deutlich, sie schwankten im Planum zwischen einem und zwei Metern. Wahrscheinlich bestand ein Zusammenhang zwischen den Größen und dem Sterbealter oder auch mit der Größe der Person. Nicht ohne Bedeutung war zudem die Bettung der Toten (z.B. extreme Hockerlage), wie auch die Zahl der Bestatteten in der Grube (Butent-Stefaniak 1997, 180). Aus der Verteilung der untersuchten Gräber ergab sich keine Regelmäßigkeit.

Die Mehrzahl der Gruben lieferte keine Skelettreste; der sandige, durchlässige Boden verhinderte offensichtlich die Knochenerhaltung. Lediglich in Grube 12 wurden kleine Skelettreste gefunden. Nur auf dieser Grundlage gehen wir mittelbar von der hier vorherrschenden Körperbestattungssitte aus. Dem widerspricht die Form, die Füllung und/oder die Ausstattung der übrigen Gruben nicht. Anthropologische Untersuchungen mußten wegen des Fehlens von Knochen zur Klärung solch elementarer Fragen, wie Geschlecht, Alter und Zahl der Bestattungen in den Gräbern, ausbleiben.

¹ Siuchniński 1969, 139; 1972, 139.

² Kersten 1958, 58–60; Siuchniński 1969, 138–140.

Die Grabausstattung bestand hauptsächlich aus Keramik. Das verdeutlichen sowohl die Funde aus der Vorkriegszeit, als auch die modernen Untersuchungen. Silexabschläge sind die nächste, relativ zahlreiche Quellengruppe auf dem Gräberfeld. Es stammen von hier so charakteristische Formen, wie lanzettförmige Spitzen und eine Reihe anderen Geräten (vgl. T. Galiński, Annex sowie Teil I des Beitrages). Weniger zahlreich sind Metall- und Bernsteingegenstände.

Die Datierung der Nekropole von Plonia fußt deshalb hauptsächlich auf morphologische Analogien der Gefäße. Den Beginn der Belegung markiert eine profilierte Tasse des Untertyps IA im Rahmen der Gruppe II-a (Abb. 10,1), welche für proto- oder frühaunjetitzer Inventare charakteristisch ist. Auf eine derart frühe Zeitstellung deutet auch ein faßförmiger Becher mit abgesetztem Boden (Abb. 14,2; 15,6), der für das Gebiet Deutschlands an das Ende des Neolithikums oder in die erste Phase der Aunjetitzer Kultur datiert wird.

Die nächste Etappe der Gräberfeldbelegung bezeugen zwei geschlossene Komplexe (Abb. 8, 9, 14). Der erste davon wurde auf der Basis eines offenen Ringes mit sich verjüngenden Enden sowie eines Bechers des Untertyps IC der Gruppe I-a (Abb. 16,1) in die 3. bis 4. Phase der Aunjetitzer Kultur datiert. Eine vergleichbare Zeitstellung können wir dem Inventar von Grab 4 zuschreiben; Grundlage dafür ist eine Tasse des Untertyps III E der Gruppe II-a (Abb. 14,6) sowie eines Bechers IIIA der Gruppe V (Abb. 14,5). Die vorklassische Phase repräsentieren gleichfalls ein Becher des Untertyps IIA der Gruppe V (Abb. 11,2; 16,3), welcher in den Aunjetitzer Inventaren von der 1. bis zur 4. Phase auftreten (vgl. Teil I des Beitrages).

Die klassische sowie die späte Phase ist auf dem Gräberfeld durch Becher vom Untertyp IIA der Gruppe VI repräsentiert, in der Variante mit flachem, schwach abgesetzten Boden und faßartigem Körper (Abb. 15,3), sowie durch gedrungene Vasen IIE der Gruppe II-a (Abb. 10,3–7).

Der derart eingegrenzte Belegungszeitrahmen des Gräberfeldes entspricht den Perioden BA₁-BA₂ nach Reinecke. Hinsichtlich der angrenzenden Gebiete Mecklenburg-Vorpommerns entspräche dies mehr oder weniger dem Ende des Neolithikums sowie der Phase A bzw. dem älteren Abschnitt der Periode 1 und den Beginn der Phase BI. Grundsätzlich kann man festhalten, daß sich die Chronologie der Nekropole mit jener der ältesten Bronzehorte Polens deckt, welche sich in BA₁/BA₂-A₂ der Gliederung von W. Blajer wiederfinden. Im Gebiet Nordwestpolens verbindet man gegenwärtig diese Phase mit der Plonia-Gruppe³, welche dem jüngeren Abschnitt der Oderschurkeramik markiert, auch bekannt unter der Bezeichnung Ueckergruppe.

Übersetzt von Jan Schuster

³ Gedl 1989, 428; Blajer 2001, 34–36.